

АГРОСВІТ

№13-14 липень 2021

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Добровальська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Каткова Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і економічного аналізу, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Качула Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кураташвілі Альфред Анзорович (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнес-технологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пантелєєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Таврійського державного агротехнологічного університету, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри охорони праці і навколишнього середовища КНУБА, академік академії будівництва України

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 13—14 липень 2021 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво KB № 23728-13568ПП від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 223-26-28, 537-14-33

Тел./факс: (044) 458-10-73

E-mail: economy_2008@ukr.net

www.agrosvit.info

Засновники:

**Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "АКС Центр"**

Видавець:

ТОВ "АКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Дніпровського державного аграрно-економічного університету 22.07.21р.
Підписано до друку 22.07.21 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 6,4.

Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.

Замовлення № 2207/2.

Віддруковано у ТОВ «АКС Центр»

м. Київ, пров. Куренівський, 17

Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2021

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 13—14 липень 2021 р.

У НОМЕРІ:

Нестерчук Ю. О., Мудрак Р. П., Мельник А. Ю., Соколюк С. Ю., Власюк С. А.

Вплив регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий процес та сталий розвиток регіонів 3

Гарькава В. Ф., Кліщевська А. Ю.

Управління екологічною складовою системи економічної безпеки регіону 11

Цегельник Н. І.

Економічний стан лісової галузі в Україні та його вплив на сталий розвиток лісгосподарських підприємств 17

Бабікова К. О.

Методичні аспекти оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційного туризму в контексті євроінтеграції України 25

Синенко О. О., Танклевська Н. С.

Теоретичні аспекти мікрофінансування: форми, моделі та вплив на розвиток підприємництва 32

Самілик Т. М., Комська М. М.

Передумови виникнення та особливості кризових явищ сільськогосподарських підприємств 41

Юрків Р. Р.

Формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва в Україні 45

№ 13—14 / 2021

CONTENTS:

Nesterchuk Y., Mudrak R., Melnyk L., Sokolyuk S., Vlasyuk S.

THE INFLUENCE OF REGULATORY MECHANISMS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY ON THE BUDGET AND TAX PROCESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS 3

Harkava V., Klishchevs'ka A.

MANAGEMENT OF THE ECOLOGICAL COMPONENT OF THE REGIONAL ECONOMIC SECURITY SYSTEM 11

Tsehelnyk N.

ECONOMIC STATE OF THE FOREST INDUSTRY IN UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF FORESTRY ENTERPRISES 17

Babikova K.

METHODICAL ASPECTS OF ASSESSING THE RESOURCE POTENTIAL OF RECREATIONAL TOURISM IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION 25

Sylenko O., Tanklevs'ka N.

THEORETICAL ASPECTS OF MICROFINANCING: FORMS, MODELS AND INFLUENCE ON ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT 32

Samilyk T., Komska M.

BACKGROUND OF CRISES AND FEATURES AGRICULTURAL ENTERPRISES 41

Yurkiv R.

FORMATION OF FINANCIAL POTENTIAL OF INVESTMENT ACTIVITY OF SMALL ENTREPRENEURSHIP ENTITIES IN UKRAINE 45

УДК 330.322:631.11:336

Ю. О. Нестерчук,

д. е. н., професор, Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0001-7085-2979

Р. П. Мудрак,

д. е. н., професор, Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0003-1189-5463

Л. Ю. Мельник,

д. е. н., професор, Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0003-2498-5556

С. Ю. Соколюк,

д. е. н., доцент, Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0003-0362-7493

С. А. Власюк,

к. е. н., доцент, Уманський національний університет садівництва

ORCID ID: 0000-0002-3416-3444

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.3

ВПЛИВ РЕГУЛЯТОРНИХ МЕХАНІЗМІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВИЙ ПРОЦЕС ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНІВ

Y. Nesterchuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture

R. Mudrak,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture

L. Melnyk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Uman National University of Horticulture

S. Sokolyuk,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Uman national University of Horticulture

S. Vlasjuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Uman National University of Horticulture

THE INFLUENCE OF REGULATORY MECHANISMS OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITY ON THE BUDGET AND TAX PROCESS AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS

Основною складовою регуляторних механізмів підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери є бюджетно-податкові механізми, що забезпечують сталий розвиток регіонів, особливо за умов децентралізації. Виявлено, що фінансова самостійність господарюючих суб'єктів аграрної галузі регіону визначається не лише наявністю власних дохідних джерел, але і обсягом податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів. З'ясовано, що становлення і формування національної бюджетно-податкової системи потребують принципової зміни змісту бюджетно-податкових механізмів. Означено, що сталий розвиток регіонів взаємопов'язаний з регуляторними механізмами розвитку підприємницької діяльності та їх складовою бюджетного та податкового механізмів, оскільки це збалансований розвиток регіону. Сформовано та представлено авторський підхід щодо впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів відповідно до ринкових умов господарювання, сучасної економічної теорії.

The main component of the regulatory mechanisms of entrepreneurial activity of agricultural entities is budget and tax mechanisms that ensure sustainable development of the regions, especially in the context of decentralization process. It was revealed that the financial independence of economic entities in the agricultural sector of the region is determined

not only by the availability of their own sources of income, but also by the amount of tax revenues to the budgets of all levels. It was found that the main role in the impact of regulatory mechanisms of entrepreneurial activity on the budget and tax mechanism and sustainable development of regions, economic and social development belongs to the state. The definitions of the integrated approach to the study of budget and tax mechanisms available in economic works are analyzed, in order to identify and substantiate the organizational, functional and historical features of the development of budget and tax mechanisms. It was defined that in practice several methods are used to determine the impact of regulatory mechanisms on the fiscal process. It is determined that the sustainable development of both global and national socio-economic systems depends on the sustainable development of the region, balanced economic, social and economic subsystems, as well as the elements that are part of it. Establishment and formation of the national budget and tax system require a fundamental change in the content of budget and tax mechanisms. Steady development of regions is interconnected with regulatory mechanisms of business development and their component of budgetary and tax mechanisms, as it is an equitable development of the region. A significant area of research is the substantiation of methodological approaches to the impact of regulatory mechanisms of agricultural business on the budget and tax mechanism and sustainable development of regions, the formation of fiscal mechanisms in the context of sustainable development of regions, trends in agricultural sector and modernization of fiscal policy.

Ключові слова: регуляторні механізми, бюджетно-податкові механізми, сталий розвиток регіонів, суб'єкти аграрної галузі, бюджетна та податкова політика.

Key words: regulatory mechanisms, budget and tax mechanisms, sustainable development of regions, subjects of agrarian branch, budgetary and tax policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Бюджетно-податкові механізми є складовою регуляторних механізмів підприємницької діяльності суб'єктів аграрної сфери, забезпечують сталий розвиток регіонів, особливо за умов децентралізації. З огляду на це, виникає потреба у розробленні нових підходів до формування та реалізації регіональних стратегій, впровадження їх в систему управління регіональними фінансами. Управління сталим розвитком регіону характеризується різноманітністю управлінських функцій, зокрема і регуляторних механізмів і певною мірою залежить від дієвості комплексу бюджетно-податкової складової. Ефективність бюджетно-податкових механізмів спрямована на зміцнення фінансової самостійності суб'єктів господарювання, їх сталого розвитку, зростання власної дохідної бази з правом її вільного використання за напрямками, здатними забезпечити їх функціонування на самофінансуванні і самоокупності. Фінансова самостійність господарюючих суб'єктів аграрної галузі регіону визначається не лише наявністю власних дохідних джерел, але і обсягом податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів для вирішення найважливіших стратегічних, економічних і соціальних завдань, фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки регіону у разі збереження стійкості бюджетної системи.

Основні проблеми соціально-економічного розвитку для більшості регіональних бюджетів пов'язані з незбалансованістю територіальних

бюджетів, збільшенням витрат соціально-культурного спрямування, наявністю значної кількості податкових пільг. Підвищений інтерес щодо досліджень у сфері бюджетно-податкових механізмів сталого розвитку регіонів, як складової регуляторних механізмів підприємницької діяльності взаємопов'язаний з поглибленням інституційних перетворень соціально-економічної сфери, відсутністю комплексного підходу у формуванні бюджетно-податкових механізмів сталого розвитку регіонів, розширенням практики бюджетно-податкового регулювання за умов ризик-орієнтованого управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми становлення та перспективи впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів дослідженні в наукових працях низки вітчизняних та зарубіжних вчених. Теоретико-методологічні засади впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів широко відображені у наукових працях вітчизняних дослідників, зокрема: Г. Васильченко [1], І. Парасюк [1], Н. Єременко [1], С.І. Юрій [7], К.П. Проскура [8] Значний внесок у становлення теорії і методології впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм зробили зарубіжні до-

слідники Дж.М. Кейнс [2], П. Самуельсон [2], Ф. Кене [3], А. Лаффер [5], Р. Масгрейв [6] та ін. Попри значні наукові напрацювання щодо означеної тематики є потреба в подальших наукових дослідженнях слідуючи заданим векторам у зв'язку з децентралізацією, умов ринкових метаморфоз, що вносять суттєві корективи до означеного процесу.

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Для наукового вирішення поставленої у статті мети використано загальнонаукові методи наукового пізнання та дослідження економічних явищ. Теоретико-методологічним базисом дослідження є праці вітчизняних науковців, а також зарубіжних вчених, що займаються дослідженням теорії і методології впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів У статті використано такі методи дослідження: емпіричного пізнання (спостереження, опис, експеримент), логічні (аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, узагальнення, моделювання, класифікація), теоретичного пізнання (формалізація, ідеалізація, уявний експеримент), монографічний аналіз, порівняльні зіставлення.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є відображення концептуальних підходів щодо окреслення відносин впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Головна роль щодо впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів, соціально-економічного розвитку належить державі. Функції держави передбачають не тільки розробку і впровадження інструментарію макрорегулювання, політики оподаткування, фінансування проєктів, бюджетного фінансування, але і створення соціально-економічної стратегії розвитку, що базується на системі фінансово-економічних механізмів, здатних сформувати мультиплікативний ефект на загальнодержавному рівні. Внаслідок цього, зростає роль бюджетів всіх рівнів як інструментів формування основних стратегічних економічних і соціальних завдань, забезпечення фінансовими ресурсами інноваційного розвитку аграрної економіки за умов стійкості бюджетної системи. Удосконалення бюджетно-податкових відносин у країні, а та-

кож на рівні господарюючих суб'єктів стає пріоритетним напрямом всієї стратегії розвитку державних і місцевих фінансів. На середньострокову і довгострокову перспективи пріоритетами соціальної та економічної політики в сфері просторового розвитку передбачено посилення системи стратегічного управління розвитком регіону, його комплексності та збалансованості з урахуванням розміщення і розподілу продуктивних сил, зміцнення збалансованості зобов'язань регіональних і місцевих органів влади, їх фінансових повноважень та можливостей [1]. Використання зазначених пріоритетів обумовлює використання великої кількості різноманітних інструментів і механізмів, що забезпечують формування та реалізацію бюджетної та податкової політики, а також їх комплексність з метою дослідження впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів.

Важливе значення при дослідженні теорії впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізм, їх сутності, складу, місця і роль у зміцненні бюджетної та податкової систем держави мають дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Творцем і основним натхненником регулювання економічних процесів з використанням державних фінансів, як у теоретичному, так і в практичному аспектах, беззаперечно, вважається Дж.М. Кейнс [2]. Крім нього, істотною є парадигма П. Самуельсона, засновника "чистої теорії державних витрат", яка, як вважається багатьма економістами є логічним продовженням теорії "державних послуг" [3]. Вивченням впливу бюджетно-податкових механізмів на економіку держави займалися також меркантилісти. Вчений економіст Ф. Кене теоретично обґрунтував взаємозв'язок бюджетно-податкових проблем з внутрішніми і зовнішніми чинниками і на цій основі в XVII ст. розробив широко відому економічну таблицю, що дає змогу з системних позицій обґрунтувати структуру і фази відтворення. У своїх дослідженнях Ф. Кене описав і сформулював залежності, в тому числі, між виробництвом і оподаткуванням [4].

В історії економічного вчення кореляцію між оподаткуванням з державними доходами математично сформулював А. Лаффер [5]. У своїх дослідженнях основоположник теорії добровільного обміну Р. Масгрейв розкриває суттєвий зміст економіки громадського сектора і встановлює обґрунтовану взаємозалежність податкового механізму з державни-

Рис. 1. Положення інтегрального підходу під час дослідження впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності на бюджетно-податковий процес та сталий розвиток регіонів

ми витратами [6]. З огляду на це, всі економічні питання і проблеми, пов'язані з бюджетом, зумовлені проблемами дохідних джерел бюджету, станом кредитних і податкових відносин, на які безпосередньо впливають виробництво і обмін і це підтверджує їх об'єктивну економічну природу.

Бюджет є надбудовою, яка сама по собі суб'єктивна [7]. Таке твердження є важливим з наступних обставин. По-перше, кризові процеси бюджету слід пов'язувати з кризовими процесами у виробництві та обігу. Для подолання кризи слід провести аналіз взаємозалежностей між відтворювальним процесом, існуючою податковою системою і наявними умовами розміщення позик. Використання монетарних способів зменшення бюджетного дефіциту, а як крайній варіант, адміністративних заходів, не може усунути цю проблему.

По-друге, основною проблемою є правове оформлення бюджетно-податкових відносин як системного комплексу. Логічне існування має бути не тільки між окремими податками, але і між наявними податковими, неподатковими джерелами доходів бюджету, з одного боку, і витратами бюджету держави — з іншого. Таким чином, представниками різних напрямів економічної думки протягом багатьох років,

зокрема і останніх залишається проблема дослідження бюджетно-податкових механізмів держави як найважливішого інструментарію макроекономічної трансформації, що підтверджується наявними величезним спектром теоретичних і прикладних робіт з даної тематики. За сучасних умов розвитку економічних процесів ця проблема набуває значущості, оскільки обумовлена завданнями посилення стійкості динаміки соціально-економічного розвитку при повномасштабному використанні антикризового потенціалу сучасної бюджетно-податкової політики.

Бюджетно-податковий механізм є інструментом державного регулювання і сприяє реалізації політики держави в бюджетно-податковій сфері, яка спрямована фінансову підтримку заходів, що забезпечують економічне зростання галузей економіки та видів діяльності, підтримку та розвиток підприємницької активності, зростання соціально-економічного потенціалу регіонів та інвестиційної діяльності. Дотримуючись логіки наукового дослідження, доцільно послідовно провести аналіз і детально проаналізувати наявні в економічних працях дефініції положення інтегрального підходу до дослідження бюджетно-податкових механізмів, для того, щоб виявити і обґрунту-

Таблиця 1. Вплив регуляторних механізмів розвитку підприємницької діяльності на бюджетно-податковий механізми та сталий розвиток регіонів

Складові регуляторних механізмів	Завдання регуляторних механізмів щодо впливу на бюджетно-податковий механізм	Показники сталого розвитку регіону
Розвиток суб'єктів господарювання аграрної галузі всіх організаційно-правових форм	Досягнення економічно і соціально виправданого рівня комплексності та раціоналізації структури підприємства регіонів, підвищення його життєздатності за ринкових умов господарювання. Здатність стимулювати розвиток сільських територій, зі значним науково-технічним потенціалом, які можуть стати «локомотивами» щодо зростання національної економіки. Зменшення відмінностей в рівні соціально-економічного розвитку регіонів, поетапне зміна умов для посилення в них власної економічної бази, зростання добробуту населення, створення раціональної системи розселення. Формування та активний розвиток міжрегіональних інфраструктурних систем (транспорт, зв'язку, інформатики тощо)	Темп зростання ВРП,%. Обсяг інвестицій в основний капітал до ВРП,%. Темп приросту середньодушових доходів населення,%. Темп приросту середньодушового ВРП,%. Темп приросту обсягу виробництва сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства. Зростання продуктивності земельних ресурсів в сільському господарстві. Зростання обсягів виробництва і реалізації органічної продукції
Створення сприятливого соціального середовища і умов для ефективного використання людського потенціалу	Збереження і зміцнення здоров'я населення, підвищення тривалості активного життя, формування умов і створення мотивації для ведення здорового способу життя, значне зниження рівня захворюваності, підвищення якості життя хворих, що страждають хронічними захворюваннями, і інвалідів. Зростання рівня народжуваності. Зростання ролі інституту сім'ї, відновлення і збереження духовно-моральних традицій сімейних відносин. Зростання доходів населення. Подолання бідності. Посилення соціальної справедливості в суспільстві	Середня тривалість життя. Мінімальний розмір оплати праці в регіоні. Рівень народжуваності і смертності. Середній розмір пенсії та його відповідність прожитковому мінімуму і середній заробітній платі. Частка населення з вищою і середньою освітою. Рівень народжуваності і смертності
Захист навколишнього середовища, дотримання природоохоронних заходів	Збереження біорізноманіття. Охорона, збереження лісів і лісовідновлення. Заходи по боротьбі з опустелюванням. Удосконалення системи моніторингу природних територій, які перебувають під охороною	Рівень споживання природних ресурсів. Рівень порушення екосистем в результаті господарської діяльності (на одиницю кінцевої продукції). Переважання органіки в масовому споживанні їжі, товарів і послуг
Конкурентоспроможність. Інновації. Імпортозаміщення, та формування інституціонального середовища регіону	Організація спеціальних економічних умов, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції, підприємств, регіону, повсюдне впровадження інновацій, модернізація виробничої та соціальної сфер суспільства. Розвиток кадрового потенціалу в сфері науки, освіти, технологій і інновацій. Активна діяльність з реалізації інноваційної політики, яка реалізується органами державної влади. Зростання інноваційної активності бізнесу та прискорення створення нових інноваційних технологій. Здійснення координації діяльності державних і громадських структур, здатних забезпечити сталий розвиток регіонів. Активне використання принципів сталого розвитку. Поширення і активне використання принципів демократії, конституційної влади, правової держави. Формування і використання принципів соціальної справедливості, подолання соціального відставання	Темп зростання рівня конкурентоспроможності. Частка інноваційних підходів, що використовуються в освіті, економіці. Величина відновлення процесів, матеріалів, джерел енергії. Коефіцієнти енергоефективності; автоматизації процесів. Темп зростання рівня комп'ютеризації всіх процесів; модернізація традиційних рішень і підходів на новому рівні в умовах цифровізації

вати організаційні, функціональні та історичні особливості розвитку бюджетно-податкових механізмів. Основні пропоновані положення інтегрального підходу до дослідження бюджетно-податкових механізмів представлені на рисунку 1.

Інтегральний підхід, застосований в дослідженні полягає у визнанні об'єктивності бюджетно-податкових механізмів, їх інформаційну природу, адаптацію до дослідження механізмів і методів системного аналізу, принципів ієрархічності, адитивності, що дає змогу розглянути можливості використання їх в управлінні і оптимізації виробничого процесу. В першу чергу, слід зазначити, що існує взаємопов'язаність сутностей "бюджетно-податковий механізм", "податкова система", "бюджетна система". Представлені категорії взаємопо-

в'язані, оскільки відображають залежність елементів, об'єкт, його структуру, а також їх взаємодію з урахуванням прямих і не прямих зв'язків. Водночас бюджетно-податковий механізм формує зв'язки, які більш стійкі, довготривалі по відношенню до бюджетної і податкової систем і цілком здатні бути суб'єктом управління для здійснення регулюючих впливів на економічну систему в цілому.

Бюджетно-податкові механізми взаємопов'язані із суб'єктами управління бюджетної та податкової систем, управління ними, забезпечення їх позитивного розвитку в обраному суб'єктами аграрної сфери спрямуванні.

Ієрархічність бюджетно-податкових механізмів свідчить, що кожна зі складових виконує різні завдання в процесі функціонування економічної системи. Це зумовлено ступенем

Таблиця 2. Концепція реалізації державної політики сталого розвитку регіонів — зарубіжний досвід

Засади щодо реалізації державної політики сталого розвитку	Характеристика
Формування стратегічних індикативних планів (програм) сталого розвитку регіонів	Стратегічні плани (програми) сталого розвитку регіонів розробляються державними та регіональними органами влади з подальшою координацією і узгодженням економічних механізмів, бюджетних потоків. У практиці європейських країн стратегічні плани регіонів реалізуються у вигляді програм переходу територій на модель сталого розвитку
Трансформація підходів формування програм соціально-економічного розвитку регіонів у державній політиці з метою сталого розвитку	Доцільно виокремити наступні етапи розвитку програм соціально-економічного розвитку регіонів з метою сталого розвитку (Великобританія, Німеччина, Італія, Канада, Франція): - 1920-1930 рр. - політика надання невідкладної фінансової (бюджетної) допомоги територіям; - 1950-1970 рр. - міжрегіональний перерозподіл економічних ресурсів з метою збалансованого та сталого розвитку регіонів як основи регіональної політики; - 1980-1990 рр. - використання внутрішнього економічного потенціалу регіонів та реалізація програм підтримки малого і середнього підприємництва; - 2000-і рр. до цього часу - реалізація регіональних політик з урахуванням принципів справедливості, раціональності, гармонізації інтересів економічних агентів, розумного розподілу повноважень між центром і регіонами
Інституційний аспект реалізації стратегічних планів (програм) сталого розвитку регіонів	- Правове забезпечення стратегічного плану (програм) розвитку регіону. У Великобританії чинним є закон про спеціальні території з метою досягнення їх сталого розвитку. Цілі соціально-економічного розвитку території закріплені в Конституціях держав (Італія, Німеччина, Іспанія) з урахуванням принципів справедливості, гармонізації інтересів економічних агентів, розумного розподілу повноважень між центром і регіонами; - створення регіональних інвестиційних компаній, регіональних інвестиційних фондів, державних підприємств, у розпорядженні яких знаходяться регіональні банки даних для моніторингу, і їх участь в антикризовому управлінні підприємствами з метою розвитку регіональної інфраструктури (Бельгія, Італія, США, Канада, Нідерланди). У Румунії розробку Національних програм регіонального розвитку здійснює Національна рада регіонального розвитку при Кабінеті Міністрів; - розробка і реалізація цільових регіональних програм (планів) сталого розвитку регіонів на довгостроковий період (Великобританія, Німеччина, Норвегія, Франція, Швеція, США)

стійкості взаємозв'язків, закладених в основу конкретного бюджетно-податкового механізму. Об'єктивний характер бюджетно-податкових механізмів відображає фундаментальні довгострокові закономірності і тенденції їх розвитку, що свідчить про їх формування на базі процесів, що відбуваються в бюджетно-податковому середовищі. Зазначені закономірності і тенденції, що склалися в умовах суб'єктивних дій і процесів суб'єктів бюджетно-податкових відносин не спроможні визначитися рішеннями конкретних індивідуумів, їх груп. Характер зв'язків між економічними процесами і явищами, а також рішеннями, які приймають суб'єкти бюджетно-податкових відносин обумовлюють інформаційну основу бюджетно-податкових механізмів. Зазначені зв'язки, як правило, наповнюються різноманітними інформаційними потоками, які відображають і характеризують динаміку економічних і бюд-

жетно-податкових показників. Отримана динамічна зміна показників слугує базою для тих чи інших дій суб'єктів бюджетно-податкових відносин. Наявність у бюджетній і податковій системах держави як прямих, так і непрямих зв'язків дає можливість здійснювати коригування прийнятих управлінських рішень, забезпечити взаємо адаптованість реалізованих конкретних економічних процесів.

На практиці використовується декілька методів визначення впливу регуляторних механізмів на бюджетно-податковий процес, зокрема адитивний, який передбачає застосування податкової ставки до попередньо визначеної величини доданої вартості, яка розраховується шляхом додавання її складових елементів (сума прибутку та фонд оплати праці). Адитивність бюджетно-податкових механізмів, це такий метод, згідно за яким величина податків може бути розрахована як добуток став-

ки податку на суму створеної підприємством доданої вартості. Тобто коли дії кількох факторів системи дорівнює сумі впливу кожного з цих факторів, за умови якщо кожен з них діє окремо, базується на властивостях безпосередньо елементів бюджетної та податкової систем. Властивість адитивності передбачає, що стійкі зв'язки консолідуються в бюджетно-податковий механізм для надання фінансової допомоги у вигляді дотацій, субсидій і субвенцій на рівні бюджетів всіх рівнів, дають змогу задіяти механізми бюджетного регулювання регіональними державними фінансами та бюджетної політики регіону. Обидва ці механізми є складовими єдиного механізму бюджетної політики, який відіграє визначальні позиції національної економіки. Оптимізація бюджетно-податкових механізмів можлива за умов впливу на отримання максимального позитивного результату. Забезпечення сталого розвитку регіону повинно ґрунтуватися на взаємопов'язаних завданнях та критеріях управління їх сталим розвитком, які представлені в таблиці 1.

Сталий розвиток як світової, так і національної соціально-економічних систем залежить від сталого розвитку регіону, збалансованої економічної, соціальної та економічної підсистем, а також елементів, які входять до її складу. Сталий соціально-економічний розвиток регіону, нарощування дохідної бази, розвиток господарського комплексу є пріоритетним напрямом. Стимулювання і активація виробничих процесів, які в подальшому набувають ознаки драйвера соціально-економічного розвитку забезпечують фінансування заходів, пов'язаних зі зміцненням економіки регіону загалом. У системі державного регулювання соціально-економічних процесів і державної підтримки сталого розвитку регіонів безпосередньо задіяні бюджетно-податкові, митні, кредитні, інвестиційні і інші механізми, які призвані здійснювати регулюючий вплив на формування умов сталого розвитку регіонів, сприяти активності підприємницької, інвестиційної діяльності, зростання конкурентоспроможності продукції, зайнятості населення. За допомогою різних методів та інструментів бюджетного і податкового регулювання держава може впливати на економічні та соціальні процеси на національному та регіональному рівнях. Бюджетно-податкові відносини є висхідним, первинним елементом бюджетно-податкових механізмів. Складовою економічних відносин є система за допомогою якої здійснюється формування і реалізація бюджетно-податкових повноважень. Бюджетно-подат-

кові відносини утворюються при взаємодії бюджетної системи всіх рівнів та економічних суб'єктів, які базуються на законодавчій основі і відображають їх інтереси. Становлення і формування національної бюджетно-податкової системи потребують принципової зміни змісту бюджетно-податкових механізмів. При характеристиці бюджетно-податкових механізмів сталого розвитку регіонів доцільно досліджувати функціональні та історичні особливості розвитку бюджетно-податкових механізмів.

Програми переходу до сталого розвитку притаманні багатьом країнам з розвинутими ринковими відносинами. Зарубіжні країни застосовують прогресивні методи сталого розвитку територій, розробляють регіональні програми. Сучасні підходи реалізації політики сталого розвитку територій в зарубіжних країнах представлено в таблиці 2.

Актуальними цілями державної політики сталого розвитку регіонів в країнах з розвинутими ринковими відносинами ЄС є: розширення економічного потенціалу регіонів; вирівнювання соціально-економічних умов розвитку регіонів; розвиток спектра галузей з позитивною динамікою економічної активності для територій; забезпечення економічної безпеки регіонів; підвищення якості життя населення; стратегічна пріоритезація видатків бюджету [8].

Сталий розвиток регіонів взаємопов'язаний з регуляторними механізмами розвитку підприємницької діяльності та їх складовою бюджетного та податкового механізмів, оскільки це збалансований розвиток регіону з метою досягнення стабільності в соціальній і економічній сферах, створення сприятливих умов для матеріального благополуччя, духовного розвитку та соціальної самореалізації людини, оптимального розвитку наявних продуктивних сил і сформованих суспільних відносин, з урахуванням можливостей збереження і раціонального використання навколишнього середовища без шкоди інтересам майбутніх поколінь.

З огляду на це, проведені дослідження сутності впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності аграрної галузі на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів розглядаються як збалансований розвиток економічної, соціальної та екологічної підсистем з метою задоволення запитів і вимог сучасного суспільства і майбутніх поколінь держави.

ВИСНОВКИ

Дослідження в сфері впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності аграр-

ної галузі на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів викликаний поглибленням інституційних перетворень соціально-економічної сфери, відсутністю комплексного підходу у формуванні бюджетно-податкових механізмів сталого розвитку регіонів, розширенням практики бюджетно-податкового регулювання в умовах ризик-орієнтованого управління. Значущим напрямом наукового дослідження є обґрунтування методичних підходів впливу регуляторних механізмів підприємницької діяльності аграрної галузі на бюджетно-податковий механізм та сталий розвиток регіонів, формування бюджетно-податкових механізмів в контексті сталого розвитку регіонів, тенденцій розвитку суб'єктів аграрної галузі і модернізації бюджетно-податкової політики.

Література:

1. Васильченко Г., Парасюк І., Єременко Н. Планування розвитку територіальних громад. Навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування / Асоціація міст України. К. ТОВ "Підприємство "ВІ ЕН ЕЙ", 2015. 256 с.
2. Классика экономической мысли / В. Петти, А. Смит и др. — М.: ЭКСМО-Пресс, 2000. — 896 с.
3. Самюельсон Пол А., Нордгауз Вільям Д. Макроекономіка / Пер. з англ. К.: "Основи". 1995. 544 с
4. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения. М.: Изд-во соц.-эконом. лит-ры. 1960. 486 с.
5. Laffer A. The Ellipse: An Explication of the Laffer Curve in a Two-Factor Model / The Financial Analyst's Guide to Fiscal Policy. — N.Y.: Greenwood Press. 1986. P. 1-35.
6. Musgrave R.A. Who Should Tax, Where and What? / Tax Assignment in Federal Countries, ed. Charles E. McLure; Canberra: Centre for Research on Federal Fiscal Relations, Australian National University. 1983. № 2. С. 2—19.
7. Бюджетна система: підруч. / За ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 624 с.
8. Проскура К.П. Податкове адміністрування в Україні в посткризовий період: ефективність та напрями модернізації. К.: ТОВ "Емкон", 2014. 376 с.

References:

1. Vasylchenko, G. Parasiuk, I. and Yeremenko, N. (2015), Planuvannya rozvytku terytorial'nykh hromad [Planning of territorial communities development. A manual for local selfgovernment

officials], Association of Ukrainian Cities. "ENTERPRISE" VIEN YE", Kyiv, Ukraine.

2. Petti, V. and Smit, A. (2000), Klassika jekonomichej mysli [Classical economic thought], Izd-vo JeKSMO-Press, Moscow, Russia.

3. Semyuelson, P. A. and Nordhauz, V. D. (1995), Makroekonomika [Macroeconomics], Osnovy, Kyiv, Ukraine.

4. Kene, F. (1960), Izbrannye jekonomichekie proizvedeniya [Selected economic works], Izd-vo sots.-ekonom. lit-ry., Moscow, Russia.

5. Laffer, A. (1986), "The Ellipse: An Explication of the Laffer Curve in a Two-Factor Model", The Financial Analyst's Guide to Fiscal Policy, Greenwood Press, N.Y., USA, pp. 1—35.

6. Musgrave, R.A. (1983), "Who Should Tax, Where and What?", Tax Assignment in Federal Countries, Center for Research on Federal Fiscal Relations, Australian National University, Canberra, vol. 2, pp. 2—19.

7. Kyrylenko, O.P. (2013), Detsentralizatsiya byudzhethnoyi systemy Ukrayiny v umovakh formuvannya vidkrytoho suspil'stva [Decentralization of the budgetary system of Ukraine in the conditions of formation of an open society], Economic Thought, Ternopil, Ukraine.

8. Proskura, K.P. (2014), Podatkove administruvannya v Ukraini v postkryzovyi period: efektyvnist ta napriamy modernizatsii [Tax Administration of Ukraine in the post-crisis period: effectiveness and trends of modernization], TOV "Emkon", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 12.07.2021 р.

www.economy.nayka.com.ua

Електронне фахове видання

Ефективна
ЕКОНОМІКА

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 338.2:351.863

В. Ф. Гарькава,к. е. н., доцент, ректор, ПЗВО "Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика"
ORCID ID: 0000-0003-3033-8515**А. Ю. Кліщевська,**к. е. н., доцент кафедри менеджменту та фінансів,
ПЗВО "Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика"
ORCID ID: 0000-0001-7057-9810

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.11

УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ СКЛАДОВОЮ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

V. Harkava,

PhD in Economics, Associate Professor, Rector, Pylyp Orlyk International Classical University

A. Klishchevs'ka,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management and Finance,
Pylyp Orlyk International Classical University

MANAGEMENT OF THE ECOLOGICAL COMPONENT OF THE REGIONAL ECONOMIC SECURITY SYSTEM

Питання забезпечення екологічної безпеки на промислових підприємствах регіонів стає все більш актуальним з кожним роком. Це безпосередньо пов'язано зі швидкими темпами розвитку техніки і дедалі більшим впливом її на навколишнє середовище. У зв'язку з цим виникає потреба в зниженні негативного впливу промисловості на природу загалом, а також в обговоренні даної проблеми на державному рівні. У статті встановлено, що протягом останніх 10 років на міжнародному рівні великим успіхом користуються розробки і впровадження нових стандартів роботи різних організацій в сфері захисту навколишнього середовища та екологічного управління, які формують поняття екологічного менеджменту. Доведено, що з метою забезпечення та подальшого збереження досягнутого рівня екологічної безпеки необхідні: чітка оцінка масштабів негативного впливу, а також якісна і кількісна оцінка економічного збитку від забруднення навколишнього середовища. Для цього необхідно провести аналіз показників екологічної безпеки підприємства регіонів.

The issue of environmental safety at industrial enterprises in the regions is becoming increasingly important every year. This is directly related to the rapid development of technology and its growing impact on the environment. Therefore, there is a need to reduce the negative impact of industry on nature in general, as well as to discuss this issue at the state level. The article states that over the past 10 years at the international level have been very successful in developing and implementing new standards of work of various organizations in the field of environmental protection and environmental management, which form the concept of environmental management. It is proved that in order to ensure and further maintain the achieved level of environmental safety, it is necessary to: clearly assess the extent of the negative impact, as well as qualitative and quantitative assessment of economic damage from environmental pollution. For this purpose it is necessary to carry out the analysis of indicators of ecological safety of the enterprise of regions.

It is noted that the development of the economy attracts more and more natural resources into economic turnover and leads to the depletion of natural complexes. Minimization of man-caused load on the environment is of particular importance for industrial enterprises in terms of increasing the volume of mining and increasing production capacity. Because industrial production is inevitably associated with high risks of adverse effects on the ecosystem, even catastrophic, it requires effective environmental safety management. It is concluded that in the conditions of development of modern market relations enterprises and organizations are subject to consolidated external and internal influences of constructive and destructive factors that significantly affect the results of their economic activity and, consequently, their economic security. The main tasks currently being developed by business strategies are to ensure the safe and sustainable development not only of the objects of market relations, but also to protect the environment from the harmful effects of applied technologies and products.

Ключові слова: екологічна безпека, економічна безпека, управління, регіональний рівень, державний рівень.

Key words: ecological security, economic security, management, regional level, state level.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА АКТУАЛЬНІСТЬ

Розвиток економіки залучає в господарський оборот все більшу кількість природних ресурсів і веде до виснаження природних комплексів. Мінімізація техногенного навантаження на навколишнє природне середовище має особливе значення для промислових підприємств в умовах нарощування обсягів видобутку корисних копалин і збільшення виробничих потужностей. Оскільки промислове виробництво неминуче пов'язане з високими ризиками негативного впливу на екосистему, аж до катастрофічного, отже, вимагає ефективного управління екологічною безпекою.

В умовах розвитку сучасних ринкових відносин підприємства і організації схильні до консолідованих зовнішніх і внутрішніх впливів конструктивних і деструктивних чинників, які істотно впливають на результати їхньої економічної діяльності, а отже, на їхню економічну безпеку. Головними завданнями, які розробляються в даний час бізнес-стратегіями, є забезпечення безпечного і сталого розвитку не тільки об'єктів ринкових відносин, а й захист навколишнього середовища від згубного впливу застосовуваних технологій і продукції, що виробляється [4, с. 22].

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — проаналізувати особливості управління екологічною складовою системи економічної безпеки регіону.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ

З 2016 року центр екологічної політики і права при Єльському університеті (Yale Center for Environmental Law and Policy) опублікував результати глобального дослідження країн світу за рівнем екологічної ефективності, згідно з якими Україна не входить в число 30 найбільш успішних країн [1, с. 12].

На думку О. Гетьмана, проблема сталого природокористування як складової економічної безпеки регіону і країни, яка характеризується багатофакторністю і міждисциплінарністю, вирішується на основі двох основних підходів: раціонального споживання природних ресурсів, необхідних для існування суспільства. Це завдання технологічне, його рішення передбачає розробку інноваційних технологій глибокого освоєння, переробку та утилізацію мінеральних, енергетичних, водних, сільськогосподарських та інших ресурсів. Раціонального (коеволюційного) використання природних умов у господарській діяльності, орієнтованого на розвиток гармонії між господарською діяльністю людини і вимогою збереження навколишнього середовища [2, с. 125].

Р. Дацків стверджує, що вирішення задач забезпечення екологічної безпеки як підсистеми економічної безпеки — частина комплексної проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств. Під стійким розвитком підприємства розуміємо режим його функціонування як соціо-екологоекономічної системи, що характеризується гармонійними позитивними зміна-

ми з урахуванням інтересів нинішнього і майбутніх поколінь. У компаній, які проводять відповідальну екологічну політику, з'являються нові перспективні можливості зростання і стимули зберігати обраний вектор розвитку [3, с. 48].

Профільні дослідження підтверджують той факт, що на підприємстві повинна скорочуватися частка природоексплуатуючих проєктів, у результаті здійснення яких відбувається техногенне забруднення навколишнього середовища, і, відповідно, збільшується частка природоохоронних проєктів, що здійснюються з урахуванням збереження і збільшення природно-ресурсного потенціалу. При цьому оптимізація і інноваційна спрямованість природоохоронних заходів підвищують ефективність підприємницької діяльності [4, с. 47].

Загрози для бізнесу, що містять у собі екологічну складову, умовно можна розділити на три основні групи: 1) екологічна обстановка на території (екологія зовнішнього навколишнього середовища); 2) екологічність виробленої продукції; 3) екологічність процесу виробництва [5].

Відзначимо, що систему екологічної безпеки необхідно впроваджувати поетапно і планово. Початковий етап при розробці заходів екологічної безпеки для підприємства — це екологічний аудит. Він полягає в обстеженні як підприємства, так і навколишнього середовища, на яке здійснюється вплив, оцінці небезпеки виявлених чинників і порівнянні їх з діючими екологічними нормативами.

На підставі проведеного аналізу вітчизняних і зарубіжних джерел можна виділити два найбільш важливих показники: коефіцієнт екологічності виробництва і коефіцієнт екологічності продукції. Для розрахунку коефіцієнта екологічності продукції необхідно знати обсяг природоохоронних витрат, до яких відносяться різні витрати на охорону від забруднення навколишнього середовища. Коефіцієнт екологічності продукції пропонується розглядати як відношення обсягу сертифікованої продукції до загального обсягу. Також варто відзначити, що безперервний характер моніторингу показників екологічної безпеки дозволить своєчасно вносити необхідні зміни в політику управління виробництвом і збереження екологічної безпеки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Кінцева мета проведення екологічного аудиту — це оцінка того, як господарюючий суб'єкт дотримується норми з охорони навко-

лишнього середовища, а також вимоги профільних міжнародних стандартів. Вона повинна бути об'єктивною, комплексною та підтвердженою документально. Виходячи з результатів експертизи, даються рекомендації щодо зміни факторів господарської діяльності, що негативно впливає на навколишнє середовище, підтримання і розвитку позитивних екотенденцій. Екологічний аудит може бути призначений як сторонньою організацією, так і замовлений самим господарюючим суб'єктом.

Проводячи аудит, підприємство в своїх інтересах, як правило, вирішує такі основні завдання:

- розвиток виробництва, підлаштування своєї діяльності під міжнародні екостандарти, що підвищує конкурентоспроможність підприємства на світовому і внутрішньому ринках;

- зниження ймовірності накладення штрафних санкцій, які можуть бути призначені при порушенні природоохоронного законодавства та нанесенні шкоди навколишньому середовищу. Подібні санкції можуть бути застосовані і за недотримання регулярності та розміру платежів за використання природних ресурсів, а також рамок податкового законодавства в цій сфері;

- підвищення інвестиційної привабливості підприємства;

- підвищення екологічної безпеки продукції на основі результатів екологічних досліджень, розширення ринків збуту завдяки пропозиції такої продукції на противагу конкурентам;

- підвищення соціального статусу організації в суспільстві як захисника навколишнього середовища;

- залучення пріоритетних інвестицій, отримання державної підтримки для підприємства, яке виробляє екологічно безпечну продукцію, що використовує екотехнології;

- пошук можливостей поліпшення екологічної обстановки в місці розташування організації, підвищення екологічності виробничих процесів і продукції, що виробляється, а також інші.

Практика і світовий досвід показують, що забезпечення заданого рівня економічної безпеки підприємства та його сталий розвиток тісно пов'язані з економічною безпекою регіону. При цьому побудова системи економічної безпеки підприємств в регіонах не представляється можливим без дотримання балансу соціальних, економічних і екологічних інтересів населення, органів влади та бізнес-структур [3, с. 23].

Розглянемо які завдання заходів протидії негативним проявам і загрозам підприємству в області екології можна виділити:

- планування та реалізація бізнес-процесів з урахуванням вимог екологічної безпеки;

- планування та виробництво готової продукції з урахуванням вимог екологічної безпеки;

- проведення на виробництві постійного моніторингу рівня його екологічної безпеки, оцінка загроз та реалізації заходів екологічного захисту;

- експертна оцінка програм виробництва з точки зору екологічної безпеки до їх реалізації на підприємстві;

- підвищення екологічної грамотності персоналу;

- видання локальних нормативних актів, які регламентують питання екології на підприємстві;

- призначення відповідальних посадових осіб за регулювання питань екології;

- проведення розслідувань фактів порушення правил і норм виробництва, що призвели до порушень норм екологічної безпеки;

- використання екологічно чистої сировини для виробництва [4, с. 65].

Нині на системи менеджменту економічної безпеки підприємств покладається ряд таких основних завдань: підвищення рівня екологічної безпеки об'єктів в цілому; скорочення витрат у вигляді виплат штрафних санкцій за порушення встановлених екологічних норм, що сприяє зниженню витрат і підвищенню прибутку; розширення кола споживачів екологічно чистих товарів (послуг), відповідно, і виручки; поліпшення ділової репутації виробника (постачальника); зниження екологічних ризиків, що сприяє підвищенню рівня економічної безпеки; підвищення фінансово-економічної стійкості об'єктів регіональної економіки [3, с. 88].

Справжні реалії українського бізнесу вважають об'єктивною реальністю необхідність регулярно проводити моніторинг і оцінку екологічного стану регіональних об'єктів економіки і навколишнього середовища в місцях їх розташування, здійснювати коригування поточної діяльності з метою забезпечення економічної безпеки шляхом впливу на екологічну складову профільної діяльності [4, с. 45].

Розглянемо особливості управління екологічною безпекою на національному та регіональному рівнях. Управління екологічним ризиком на національному та регіональному рівнях включає систему нормативно-правових,

адміністративних і економічних механізмів, що сприяють досягненню максимально можливого скорочення техногенного впливу на навколишнє середовище і здоров'я населення. Дані механізми тісно пов'язані між собою. Особливістю управління екологічною безпекою в Україні є недостатній рівень фінансування цього виду діяльності. У структурі доходів державного бюджету на частку екологічних та ресурсних платежів і податків припадає близько 2%, а природоохоронні витрати в структурі витрат складають близько 0,02%. Останній показник більш ніж на два порядки нижче, ніж в економічно розвинених країнах. Таким чином, інвестиції в розмірі 1% від світового ВВП протягом наступних двох років приведуть до створення критичної маси "зеленої" інфраструктури, достатньої для закладення цілісного фундаменту "зеленої" економіки в світовому масштабі.

Управління екологічною безпекою має здійснюватися одночасно в трьох напрямках: запобігання причин появи ризиків, мінімізація можливостей прояви ситуації ризику, максимальне ослаблення наслідків ризикових подій. Заходи щодо забезпечення екологічної безпеки за часом і характером впливу на негативні наслідки ризиків ділять на два види: по-перше, превентивні, що діють на рівень ризику (трансформація ризиків); по-друге, компенсаційні, здійснювані після настання негативних наслідків (фінансування ризиків).

Основним інструментом управління екологічними ризиками в нашій країні слід вважати обов'язкові екологічні і природно-ресурсні платежі та податки. Інститут платності природокористування відноситься до компенсаційних заходів управління екологічною безпекою при нормальних режимах експлуатації промислового устаткування. Він забезпечує процес ліквідації наслідків реалізації екологічних ризиків мінімальними джерелами фінансування.

У разі добровільного екологічного страхування організації укладають договір зі страховиком, в якому встановлюються страхова оцінка договірних зобов'язань (для добровільного страхування це розмір річного обороту підприємства), розмір страхових премій, порядок і умови їх виплати. Договір укладається на один рік і може бути продовжений за бажанням підприємства. Страхова премія розраховується, як правило, у відсотках від оцінки договору (річної виручки підприємства). При цьому розмір тарифної ставки залежить також від

галузі виробництва, в якій працює підприємство. Найвищим він може бути в енергетичному комплексі, нафтохімічній та хімічній промисловості, целюлозно-паперовій промисловості та металургії.

Страховання екологічних ризиків фізичних і юридичних осіб передбачає відшкодування шкоди у разі настання передбаченого договором страхового випадку (стихійного лиха, техногенної аварії або катастрофи). Страхове відшкодування включає в себе компенсацію екологічного збитку, в тому числі витрат по ліквідації негативних наслідків ризикової події, порятунку життя, компенсацію шкоди здоров'ю людей і псування майна і т. д. Виплата відшкодувань здійснюється за рахунок фондів грошових коштів, що створюються шляхом сплати страхових внесків.

Страховання екологічних ризиків, як було сказано вище, здійснюється у вигляді страхування відповідальності підприємство із підвищеною небезпекою. Оцінка ризику проводиться з урахуванням наступних факторів:

- місце розташування підприємства (в межах міста, в сільській місцевості, в санаторно-курортній зоні, в гірській місцевості, в сейсмонезбезпечній зоні);

- тип технологічного процесу (замкнений цикл, безвідходне виробництво, відхідне виробництво);

- вік обладнання (до 3 років, до 5 років, до 10 років, понад 10 років);

- середній знос обладнання;

- ступінь схильності навколишнього середовища до впливів наслідків аварії та ін.

Частково проблеми страхування екологічних ризиків пов'язані з відсутністю належної системи оцінки цих ризиків. Структурна і функціональна складність соціально, еколого-економічних систем обумовлює високий ступінь невизначеності результатів прогнозу змін в їхньому фінансовому стані. Недостатня достовірність прогнозу занижує розміри страхового фонду і може стати причиною появи небажаних подій, масштаб і інтенсивність яких значно перевищують очікувані показники. Такі явища відносяться до надзвичайних ситуацій техногенного характеру [6, с. 45].

Водночас, крім компенсаційної функції, екологічне страхування може ініціювати процес розширеного відтворення фінансових ресурсів для природоохоронних заходів: інвестиції в розвиток безвідходних та природоохоронних технологій з фонду превентивних заходів страховика дозволять сформулювати джерела додаткового фінансування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, з урахуванням вищевикладеного, можна зробити наступні основні висновки. Екологічна безпека є невід'ємною частиною системи економічної безпеки організації, яка істотно впливає на результати економічної діяльності. Коригування економічної політики організації повинне здійснюватися в міру необхідності на основі зважених показників. Значення показників, які забезпечують сталий розвиток підприємств, не є статичними. У разі зміни внутрішнього і зовнішнього середовища досліджуваного об'єкта нормативи, що регулюють його діяльність, необхідно піддавати коректуванню. Нині в нашій країні діє в дуже обмежених масштабах добровільне страхування екологічної відповідальності та відсутнє обов'язкове державне екологічне страхування. Впровадження обов'язкового екологічного страхування на території нашої країни є особливо актуальним у зв'язку з високою ймовірністю аварійного забруднення навколишнього природного середовища, низьким рівнем інвестицій в природоохоронну сферу та поточних витрат на попередження і ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. Введення екологічного страхування дозволить відшкодувати значну частину збитків, що заподіюються третім особам екологічними аваріями, залучаючи фінансові кошти страхових компаній і тим самим знижуючи навантаження на місцеві і державний бюджети.

Таким чином, для ефективного управління екологічними ризиками необхідно ретельно опрацювати механізми та інструментарій екологічного страхування на території України. Так, відсутність належного фінансового контролю за витрачанням коштів страхових фондів може привести до розмитості, і навіть втрати компенсаційної функції екологічного страхування, як це сталося, наприклад, з механізмом справляння емісійних платежів, коли плата стала спрямовуватися не на природоохоронні потреби, а на фінансування суспільних завдань.

На основі вищесказаного пропонуємо такі першочергові заходи з розвитку екологічного страхування в нашій країні:

- розробка та затвердження нормативно-методичних документів щодо оцінки розміру шкоди навколишньому середовищу, заподіяної суб'єктом господарської діяльності в результаті аварій. При цьому для ефективного стимулювання підприємств до впровадження екологічно чистих технологій і підвищення релевантності екологічної складової економічних ефектів господарської діяльності необхідно

розробити єдину методику оцінки і можливо-го збитку, симетричну методиці розрахунку емісійних платежів;

— розробка та затвердження нормативно-методичних документів для процедури оцінки екологічних ризиків (ймовірності виникнення аварійних ситуацій) господарської діяльності;

— розробка та впровадження інструментів економічного стимулювання підприємств, що здійснюють добровільне страхування і активно використовують інші інструменти управління екологічними ризиками, а також страхових компаній, що інвестують частину свого прибутку в природоохоронні заходи на території України;

— прискорення розробки і затвердження законодавчих і нормативних документів для введення на території України обов'язкового екологічного страхування;

— приведення законодавчих актів України у сфері екологічного страхування у відповідність з нормами міжнародного права;

— активізація участі України в міжнародному співробітництві зі створення фінансових механізмів попередження і відшкодування завданих екологічних збитків у результаті настання ситуацій екологічного ризику.

Література:

1. Алексеев В.М. Принципы природоохранной политики в современных условиях. Проблемы современной науки и образования. 2016. № 33 (75). С. 12—14.

2. Гетьман О. О. Економічна діагностика: навч. посіб. Київ: Центр навч. літ., 2007. 307 с.

3. Дацків Р.М. Економічна безпека держави в умовах глобалізаційної конкуренції. Львів: Центр Європи, 2006. 160 с.

4. Жаліло Я.А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ: Сатсанга, 2001. 224 с.

5. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

6. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. Київ: Вид-во КВІЦ, 1998. 462 с.

References:

1. Alekseev, V.M. (2016), "Principles of environmental policy in modern conditions", Problemy sovremennoy nauki i obrazovaniya, vol. 33 (75), pp. 12—14.

2. Get'man, O. O. (2007), Ekonomichna diagnostika [Economic diagnostics], Centr navch. lit., Kyiv, Ukraine.

3. Dackiv, R. M. (2006), Ekonomichna bezpeka derzhavi v umovah globalizacijnoi konkurencij [Economic security of the state in the conditions of globalization competition], Centr Evropi, L'viv, Ukraine.

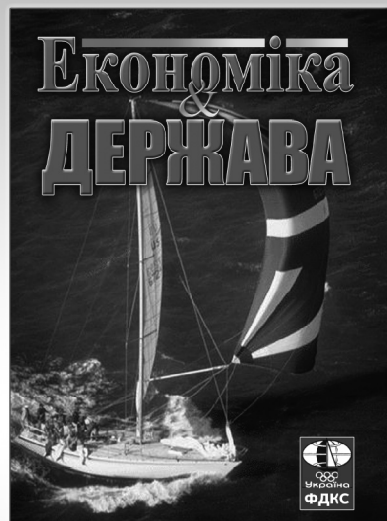
4. Zhalilo, Ya. A. (2001), Strategiya nacional'noï bezpeki Ukrainy v konteksti dosvidu svitovoi spil'noti [Ukraine's national security strategy in the context of the experience of the world community], Satsanga, Kyiv, Ukraine.

5. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine", available at: <http://www.me.gov.ua> (Accessed 05 June 2021).

6. Muntian, V. I. (1998), Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine], Vid-vo KVIC, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 07.07.2021 р.

Науково-практичний журнал «ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»

Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

наукове фахове видання України

З ПИТАНЬ ЕКОНОМІКИ

(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643

Спеціальності – **051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.**

www.economy.in.ua

e-mail: economy_2008@ukr.net

тел.: (044) 223-26-28

(044) 458-10-73

УДК 657:330.34:630

Н. І. Цегельник,
к. е. н., старший викладач кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту, Поліський національний університет
ORCID ID: 0000-0001-6388-9124

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.17

ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

N. Tsehelnyk,
PhD in Economics, Senior Lecturer of the Department of Accounting, Taxation and Audit,
Polissya National University, Zhitomir

ECONOMIC STATE OF THE FOREST INDUSTRY IN UKRAINE AND ITS INFLUENCE ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF FORESTRY ENTERPRISES

Визначено, що ліси виступають важливим стратегічним природним ресурсом України. Лісове господарство майже на всіх лісових землях України ведеться спеціалізованими державними та комунальними лісовими підприємствами підпорядкованими державі та територіальним громадам. Виявлено, що центральним органом виконавчої влади у галузі лісового та мисливського господарства є Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство), яке управляє 73 % лісів країни. Проаналізовано показники загальної чисельності суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність за КВЕД 02 "Лісове господарство та лісозаготівлі" в Україні, структури заготовленої деревини та її реалізації, відсотку збиткових лісогосподарських підприємств і одержаних сум збитку, розвитку державних лісогосподарських підприємств Держлісагентства. Встановлено, що економічний стан показників лісового господарства при управлінні лісами в лісовому господарстві. Виокремлено важливий принцип управління в лісовій галузі, тобто це повне та комплексне використання сировини і матеріалів, які отримують від лісу, адже тільки комплексність лісокористування передбачає збалансоване використання всіх сировинних лісових ресурсів та їх компонентів. Акцентовано увагу на визначенні пріоритетів для ефективного використання потенціалу природних ресурсів, відновленні механізмів співпраці в регіоні та на міжрегіональному рівні, збільшенні частки кінцевої продукції, яку отримують при завершенні циклу виробництва. Обґрунтовано, що одним із основних завдань державного регулювання та управління лісовими відносинами в країні є забезпечення ефективного та належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. Визначено, що сталий розвиток лісового господарства ґрунтується на гармонійному поєднанні екологічних, економічних та соціальних функцій лісів. Обґрунтовано, що на регіональному рівні реалізація стратегії розвитку лісового господарства вимагає диверсифікації щодо конкретних напрямів інноваційної діяльності розвитку лісогосподарських підприємств. Виявлено, що належна реалізація комплексу наведених заходів створить сприятливі умови для дієвого дотримання нормативно-правових актів щодо використання та відтворення лісів в Україні.

It is determined that forests are an important strategic natural resource of Ukraine. Forestry in almost all forest lands of Ukraine is conducted by specialized state and municipal forest enterprises subordinated to the state and territorial communities. It was found that the central executive body in the field of forestry and hunting is the State Agency of Forest Resources of Ukraine (State Forest Agency), which manages 73% of the country's forests. The indicators of the total number of business entities operating under NACE 02 "Forestry and logging" in Ukraine, the structure of harvested

timber and its sale, the percentage of unprofitable forest enterprises and the amount of damage, the development of state forest enterprises of the State Forest Agency. It is established that the economic condition of forestry indicators is low. The problems that currently hinder the development of the forest sector of the national economy in forest management in forestry are substantiated. An important principle of management in the forest sector is highlighted, ie it is the full and comprehensive use of raw materials derived from forests, because only the complexity of forest use involves the balanced use of all raw forest resources and their components. Emphasis is placed on the identified priorities for effective use of the potential of natural resources, the restoration of cooperation mechanisms in the region and at the interregional level, increasing the share of final products received at the end of the production cycle. It is substantiated that one of the main tasks of state regulation and management of forest relations in the country is to ensure effective and proper protection, rational use and reproduction of forests. It is determined that the sustainable development of forestry is based on a harmonious combination of ecological, economic and social functions of forests. It is substantiated that at the regional level the implementation of the forestry development strategy requires diversification in specific areas of innovative activities of forestry enterprises. It was revealed that the proper implementation of the set of measures will create favorable conditions for effective compliance with regulations on the use and reproduction of forests in Ukraine.

Ключові слова: лісогосподарські підприємства, сталий розвиток, лісової політики, державне регулювання, управління у сфері лісових відносин.

Key words: forestry enterprises, sustainable development, forest policy, state regulation, management in the field of forest relations.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодні ліси виступають важливим стратегічним природним ресурсом України і основним джерелом деревини, харчової продукції та лікарської сировини, а також інших біологічних продуктів, багато з яких сьогодні ще підлягають дослідженням.

На діяльність лісогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання впливає значна кількість факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, тобто: час і місце, комерційні умови продажу, характер покупця, стан кон'юнктури ринку та економіки країни, регіону, світові тенденції ринків, а також інші мікро- та макроекономічні чинники впливу, що зумовлює не завжди ефективне функціонування підприємств з метою збереження природно-ресурсного потенціалу. Враховування особливостей підприємств лісового господарства слід зазначити, що останні повинні існувати з врахуванням принципів концепції стійкого розвитку. Ця концепція є своєрідним видом економічної моделі розвитку природно-ресурсних видів економічної діяльності, у взаємозв'язку з економічними, соціальними та екологічними факторами [7].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Важливий внесок у розвиток лісового господарства України у своїх дослідженнях здійснили такі вчені: Кичко І.І. [5], Гарус Ю.О. [5],

Озеран В.О. [7], Чік М.Ю. [7]. Обґрунтування пріоритетів стратегічного розвитку лісового господарства на основі інвестиційно-інноваційного забезпечення наведені в працях, таких вчених як: Дзюбенко О.М. [3], Дяченко М.І. [4], Жмуденко В.О. [4], Чукіна І.В. [4].

Бойко Я.М. [1], Гапак Н.М. [1] та Завадяк Р.І. [1] зосередили увагу у свої наукових працях на лісове господарство як складову сталого розвитку регіону.

Систему управління державними лісогосподарськими підприємствами і напрями підвищення їх ефективності знайшли своє відображення в дослідженнях таких вчених: Ксьондз С.В. [6], Підгірна В.С. [6], Сеньовська Я.В. [6], Хорошко О. [10].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасного стану лісового господарства в Україні, обґрунтування сталого розвитку лісогосподарських підприємств для забезпечення їх стійкості, життєздатності, продуктивності, багатофункціональності та визначення перспектив розвитку і шляхів їх вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ліси України є національним багатством і за своїм призначенням та розташуванням виконують водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні,

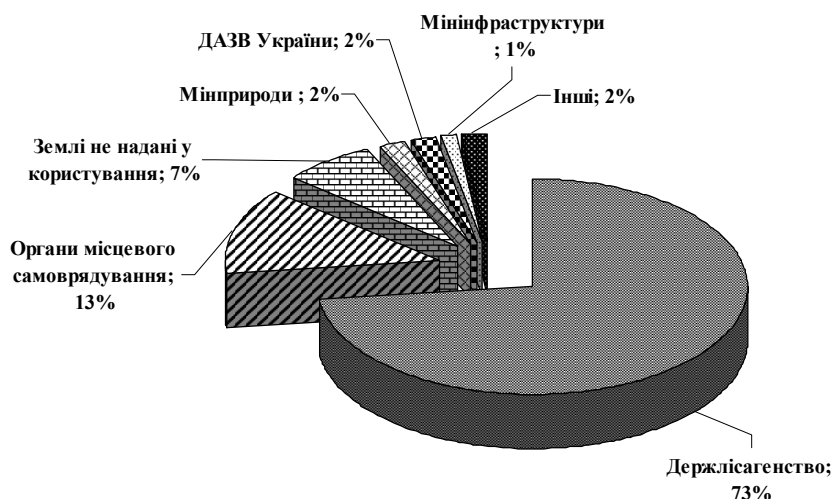

Рис. 1. Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю

Джерело: сформовано автором на основі даних [9].

виховні та інші функції і забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

Джерелом сировини для деревообробної, целюлозо-паперової, хімічної, харчової й фармацевтичної промисловості, меблевого виробництва й майстрів народних промислів виступають ліси. Вони є територією для здійснення діяльності лісогосподарськими підприємствами, яка передбачає створення робочих місць і виготовлення продукції. І тому цілком виправданою є думка, що добробут громад у лісистих районах безпосередньо залежить від розвитку лісового господарства, і це у свою чергу безпосередньо впливає на розвиток економіки регіону (країни) й стан суспільного здоров'я та розвиток рекреаційної індустрії [5].

Лісове господарство України займає 1/6 частину її території (загальна площа лісових ділянок станом на 2020 р. становить майже 10,4 млн га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю —

9,6 млн га), проте останнім часом проблеми лісовирощування, ефективного лісозаготівлі та деревообробки відходять на другий план, а отримання швидкого фінансового результату стає звичайною практикою суб'єктів господарювання. В структурі ВВП України лісове господарство займає незначну частку (0,5—0,6%), але динаміка обсягів продукції (робіт, послуг) лісового господарства та продукції лісозаготівель протягом 2000—2020 рр. залишається позитивною [9].

Лісове господарство майже на всіх лісових землях України ведеться спеціалізованими державними та комунальними лісовими підприємствами підпорядкованими державі та територіальним громадам. Під час розмежування земель приблизно 1,3 млн га (13%) лісових земель перебувають у постійному користуванні комунальних підприємств, підпорядкованих органам місцевого самоврядування. На частку при-

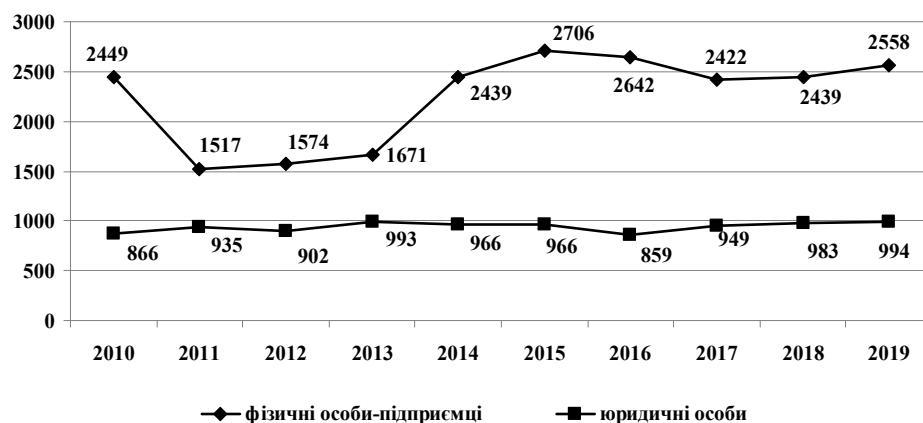

Рис. 2. Динаміка чисельності суб'єктів господарювання за КВЕД 02 "Лісове господарство та лісозаготівлі"

Джерело: сформовано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

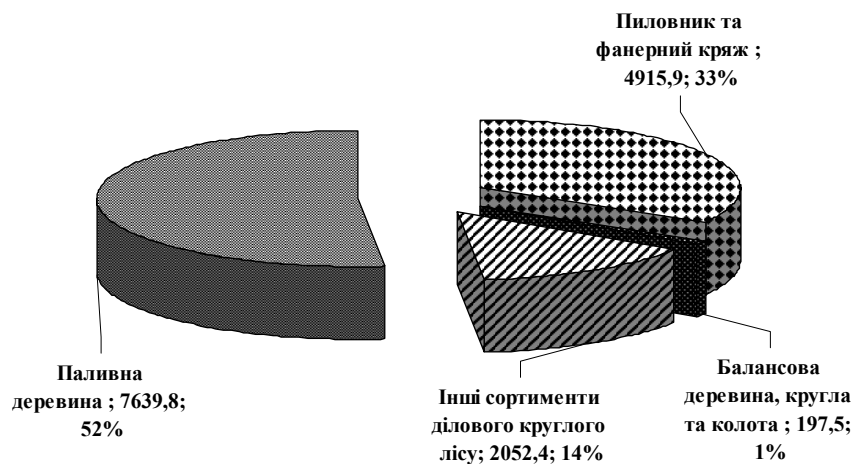

Рис. 3. Структура реалізації лісової продукції в межах України за видами у 2019 році (тис. м³; відсоток)

Джерело: сформовано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

ватних лісів припадає менше 0,2% від загальної площі лісу. Близько 0,8 мільйона гектарів лісових земель залишилися невикористаними та були виділені під заповідні території [9].

В Україні складається ситуація щодо закріплення державних лісів за постійними лісокористувачами (у випадку лісового господарства ліси передаються підприємствам, установам та організаціям декількох десятків міністерств та міністерств). Відповідно до відомчого підпорядкування найбільшу площу

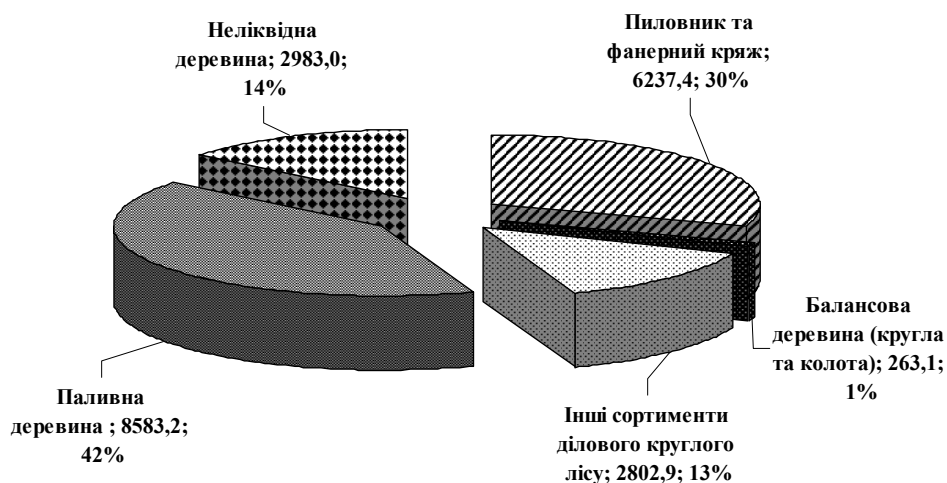

Рис. 4. Структура заготовленої деревини підприємствами лісового господарства України за видами лісової продукції в 2019 році (тис. м³; відсоток)

Джерело: сформовано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

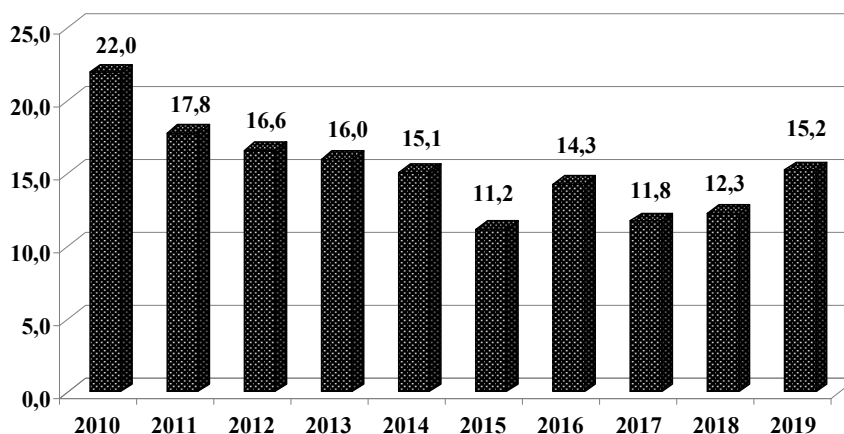

Рис. 5. Відсоток лісгосподарських підприємств, які одержали збиток до оподаткування

Джерело: сформовано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

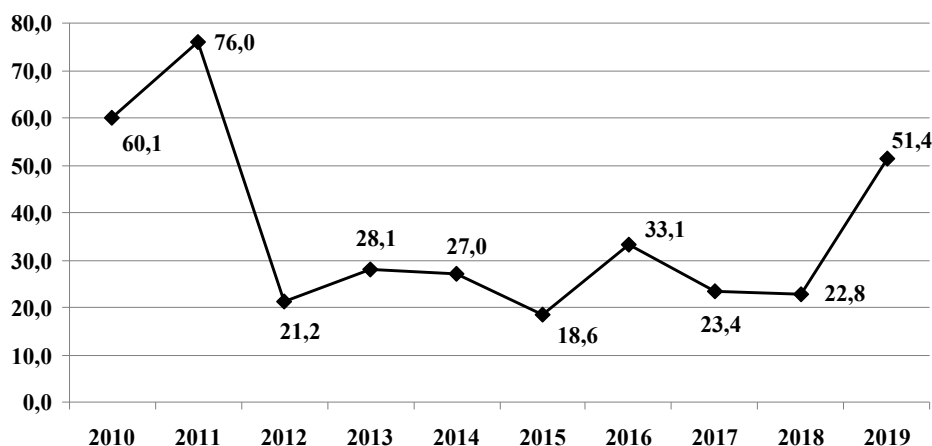

Рис. 6. Сума збитку який одержали лісогосподарські підприємства (млн грн)

Джерело: сформовано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

щу лісових угідь (близько 73%) займають лісогосподарські підприємства Держлісагентства (рис. 1) [9].

Центральним органом виконавчої влади у галузі лісового та мисливського господарства є Державне агентство лісових ресурсів України (Держлісагентство), яке управляє 73 % лісів країни.

Структура Держлісагентства складається з територіальних одиниць, підприємств, установ та організацій, що перебувають у власності держави. Управління лісами на місцевому рівні здійснюється державними підприємствами, які входять до складу управління Держлісагентства [9].

Економічну діяльність лісового господарства в Україні формують окремі лісогосподарські суб'єкти господарювання, технологічні процеси яких спрямовані на ведення лісового господарства згідно з існуючими законодавчи-

ми вимогами, в процесі якого юридичні і фізичні особи отримують та реалізують продукти лісу і одержують доходи. Загальна чисельність суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність за КВЕД 02 "Лісове господарство та лісозаготівлі" в Україні наведено на рисунку 2.

У лісовому господарстві і лісозаготівлі на сьогодні господарює більше 3,5 тис. суб'єктів господарювання, з них біля 1 тис. підприємств і більше 2,5 тис. ФОПів.

Характеристика основної діяльності лісогосподарських підприємств, яка формується показниками структури заготовленої деревини та її реалізацією наведено на рисунках 3—4.

Як свідчать дані рисунків 3 та 4, в структурі заготовленої і реалізованої деревини в межах України переважає паливна деревина.

Наразі стан лісогосподарських підприємств в Україні характеризується низьким рівнем всіх структурних елементів створеної доданої вар-

Таблиця 1. Показники розвитку державних лісогосподарських підприємств Державного агентства лісових ресурсів України

Показники	2017	2018	2019	I півріччя 2020
Кількість суб'єктів господарювання, що належать до сфери управління, усього, з них:	349	348	344	341
працюючі	318	317	310	308
прибуткові – з числа працюючих	297	302	300	276
непрацюючі	31	21	24	23
інформація відсутня	0	10	10	10
Чистий прибуток (збиток), млн гривень	496,3	475,6	286,0	47,5
Дебіторська заборгованість, млн гривень	258,0	403,0	641,8	639,1
Кредиторська заборгованість, млн гривень	1555,0	1862,3	2167,9	2059,2
Загальна вартість активів, млн гривень	4547,6	5041,5	5267,2	5178,6
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	47632	47342	45354	42110
Середньомісячна заробітна плата, гривень	8673	10990,1	10557,9	9723,4

Джерело: сформовано автором за даними <https://www.me.gov.ua/>

тості, особливо наявністю значного відсотку збиткових підприємств і одержаних сум збитку (рис. 5 та 6).

У 2019 році кожне шосте підприємство було збитковим, а загальна сума збитків становила 51,4 млн грн за позитивної динаміки починаючи з 2012 року.

Більшість продукції і послуг лісового господарства виробляється підприємствами Державного агентства лісових ресурсів України. Характеристика їх господарської діяльності наведено в таблиці 1.

В першому півріччі 2020 року Державному агентстві лісових ресурсів України було підпорядковано 341 підприємство, в тому числі неприбуткових — 32, не працювало — 23 і 10 — незрозуміло, що здійснювали. За 6 місяців 2020 року державний лісгосподарський комплекс одержав лише 47,5 млн грн чистого прибутку.

Дебіторська заборгованість станом на 30.06.2020 року становила 639,1 млн грн і зросла у порівнянні з початком 2017 року на 381,1 млн грн або в 1,5 рази.

Кредиторська заборгованість по Державному агентстві лісових ресурсів України станом 30.06.2020 року становила 2 млрд 059 млн грн і зросла у порівнянні з початком 2017 року на 504,2 млн грн або 32,4 %. Різниця між кредиторською і дебіторською заборгованістю на кінець червня 2020 року становила 1420,1 млн грн, проти 1297,0 млн грн на початку 2017 року.

В 2020 році в державному секторі лісового господарства відбулося зменшення вартості активів, кількості працівників та їх середньомісячних доходів у порівнянні з минулими роками.

Показником, що характеризує ефективність діяльності лісгосподарських підприємств є рентабельність. Слід зазначити у 2019 році зменшення рентабельності діяльності у порівнянні з 2018 роком з 2,8 % до 1,9 % [9].

За 2019 рік підприємствами галузі сплачено до бюджету 4,9 млрд грн податків, зборів та обов'язкових платежів, що на 0,1 млрд грн (3%) більше, ніж за 2018 рік. З них до Державного бюджету сплачено 3 млрд грн (60%), до місцевого — 1,9 млрд грн (40%).

Найбільшу питому вагу в сумі сплачених податків та зборів становить податок на додану вартість — 39% (1,9 млрд грн), рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів — 27% (1,3 млрд грн) та податок на доходи фізичних осіб — 21% (1,1 млрд грн). Крім податків, підприємствами галузі за звітний період сплачено 1,3 млрд грн єдиного соціального внеску. Разом сплачено податків та ЄСВ — 6,2 млрд грн [9].

Таким чином, в економічному плані показники лісового господарства є невисоким. Незважаючи на значний потенціал лісового сектора, його управління та використання не є ефективним, не відповідає сучасним вимогам і потребує вдосконалення.

Сучасний стан лісів на території України в результаті постійних змін нормативних актів та економічних меж лісового господарства за останні десятиліття не є задовільним. Це пояснюється тим, що є менше ресурсів деревини у віці основного використання порівняно з цільовими еталонними насадженнями, значну частку насаджень з неприпустимо низькою часткою основних порід у змішаних насадженнях та незадовільну комерційну структуру насаджень.

На нашу думку, для урегулювання виробництва та переходу до сталого розвитку необхідно, насамперед підвищити ефективність нині чинного виробничого потенціалу через використання ефективних технологій лісозаготівлі та переробки деревини, що підвищить конкурентоспроможність готової лісопродукції. Тому необхідно: визначити пріоритети (структурні та інвестиційні) для ефективного використання потенціалу природних ресурсів; відновити механізм співпраці в регіоні та на міжрегіональному рівні; збільшити частку кінцевої продукції, яку отримують при завершенні циклу виробництва.

На сьогодні в ефективному управлінні лісами в лісовому господарстві має місце цілий ряд проблем, які стримують розвиток лісового сектора національного господарства, а саме:

— відсутність стратегії розвитку і управління лісами країни;

— неточний розподіл функцій управління, що призводить в окремих випадках до дублювання функцій або втрати їх виконання;

— дисбаланс фінансового забезпечення діяльності лісгосподарських підприємств, відсутності належного фінансування доходів з ведення лісового господарства та дефіцит відповідних фахівців;

— відсутність економічних механізмів стимулювання запровадження природозберігаючих технологій або їх елементів, охорони захисту, розширеного відтворення лісів, у тому числі на землях приватної власності;

— відсутність прозорого механізму продажу деревини, незаконні рубки та обіг незаконно добутої деревини;

— незадовільний стан забезпечення використання лісів громадянами для рекреаційних цілей та багато інших [4].

Забезпечення ефективного та належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів є одним із основних завдань державного регулювання та управління лісовими відносинами в країні.

Державне регулювання та управління у сфері лісових відносин здійснюється через формування та визначення основних напрямків державної політики у сфері лісових відносин, повноважень територіальних громад, встановлення порядку, правил та контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів.

Лісове господарство є одним із найважливіших сегментів у економіці країни. Україна доєдналась до міжнародних угод з підтримки сталого розвитку лісового господарства. Сталий розвиток лісового господарства ґрунтується на гармонійному поєднанні екологічних, економічних та соціальних функцій лісів.

Наразі національна лісова політика нашої держави має здійснюватись на засадах сталого розвитку. Сталий розвиток лісової політики створюється при умові реструктуризації і зниження антропогенного впливу на довкілля до раціонально-обґрунтованого рівня, підтримування стабільних функцій біосфери, відновлення якості природних води, лісистості, повітря до відповідного рівня, що гарантує його постійність, через стале споживання природних ресурсів, через формування специфічної системи гарантій якісного використання та відповідного збереження для майбутнього усіх ресурсів на основі дотримання національних інтересів України, що передбачає динамічну співпрацю з усіма високорозвинутими державами і світовими бізнес-структурами з величезною місією збереження оточуючого середовища існування людини [1].

Сьогодні на лісовий сектор України почали впливати фактори, які були раніше відсутні, а саме: зменшення бюджетного фінансування, перехід з територіального планування та управління більшою мірою на місцевий рівень, приватна власність на землю тощо. Дія цих факторів посилюється іноді вкрай прагматичним ставленням населення до влади, до лісів як до інструменту та "джерела" одержання прибутків, а не як "зеленого золота" держави [3].

Аналіз системи державного управління лісгосподарського підприємства висвітлює ряд ключових проблем, які вимагають законодавчо-правового та інституційного врегулювання. Саме на ці та інші ключові пробле-

ми ведення лісового господарства для розв'язання яких розроблена Державна стратегія управління лісами України до 2035 року, а саме вона визначає стратегічні цілі та шляхи їх реалізації з метою забезпечення сталого ведення та управління лісовим господарством [2].

Сталий розвиток лісового господарства має забезпечувати поступовий рух уперед для використання потенційних ресурсних можливостей лісів. Реалізація стратегії розвитку лісового господарства на регіональному рівні вимагає диверсифікації щодо конкретних напрямів інноваційної діяльності розвитку лісгосподарських підприємств [2].

Важливим принципом управління в лісовій галузі є повне та комплексне використання сировини і матеріалів, які отримують від лісу, адже тільки комплексність лісокористування передбачає збалансоване використання всіх сировинних лісових ресурсів та їх компонентів. А щодо регіонального напрямку, то заходи повинні мати практичну спрямованість і бути зорієнтовані на підготовку й апробацію сучасних методів і технологій оцінки якості й контролю руху лісопродукції, а також профілактики, виявлення й оформлення правопорушень.

Спираючись на зарубіжний досвід управління системою лісового господарства, з огляду на недосконалість чинного національного законодавства, а також системи управління галуззю в нашій країні, слід звернути увагу на той факт, що пріоритетними напрямками удосконалення управління лісним господарством наразі є корені інституційні зміни, а саме:

- вибір організаційної моделі управління та встановлення розподілу численних функцій;
- удосконалення фінансово-економічного механізму функціонування лісового господарства;
- формування у державних структур управління лісовим господарством належного мотиваційного механізму [10].

У свою чергу належна реалізація комплексу наведених заходів створить сприятливі умови для дієвого дотримання нормативно-правових актів щодо використання та відтворення лісів в Україні.

ВИСНОВКИ

Виходячи з вищенаведеного, лісове господарство має вагоме значення для сталого розвитку агропромислового комплексу, а також для продовольчої та енергетичної безпеки країни.

Сучасний стан лісів України, який є результатом низки змін нормативного регулювання та економічних меж діяльності лісового господарства, протягом останніх десятиріч характеризується як задовільний. Попри значний потенціал лісового сектора, його управління та використання не є ефективним, не відповідає сучасним вимогам і потребує вдосконалення. Тому першочерговим завданням удосконалення управління лісовим господарством повинно стати формування конкретної стратегії розвитку лісового господарства, яка покликана забезпечити стабільний розвиток лісового господарства шляхом підвищення ефективності управління, багатоцільового використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу.

Література:

1. Бойко Я.М., Гапак Н.М., Завадяк Р.І. Лісове господарство як складова сталого розвитку регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. 2012. № 37. С. 71—74.
2. Державна стратегія управління лісами України до 2035 року (проект). URL: <https://www.openforest.org.ua/149897/>
3. Дзюбенко О.М. Пріоритети інвестиційно-інноваційного забезпечення господарського освоєння лісоресурсного потенціалу. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 9. С. 15—20.
4. Дяченко М.І., Жмуденко В.О., Чукіна І.В. Обґрунтування пріоритетів стратегічного розвитку лісового господарства на основі інвестиційно-інноваційного забезпечення. Економіка та суспільство. № 24. 2021. URL: <https://economyand-society.in.ua/index.php/journal/article/view/203/195>
5. Кичко І.І., Гарус Ю.О. Перспективи розвитку лісового господарства України. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Вип. 11. 2016. С. 128—132.
6. Ксьондз С.В., Підгірна В.С., Сеньовська Я.В. Обґрунтування напрямів підвищення ефективності економічної діяльності лісових господарств. Агросвіт. 2019. № 20. С. 64—70.
7. Озеран В. О., Чік М. Ю. Впровадження концепції стійкого розвитку на підприємствах лісового господарства. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових. Вип. 3 (21), Ч. 1. Житомир, 2011. С. 266—273.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
9. Публічний звіт Держлісагентства за 2020 рік. URL: <https://cutt.ly/gmWK0jh>
10. Хорошко О. Сучасний стан системи управління державними лісгосподарськими підприємствами та шляхи її удосконалення. Економіка та суспільство, № 24. 2021. URL: <https://cutt.ly/bmWLgfA>

References:

1. Bojko, Ya.M. Hapak, N.M. and Zavadiak, R.I. (2012), "Forestry as a component of sustainable development of the region", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Ekonomika*, vol. 37. pp. 71—74.
2. The official site of of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine (2020), "State Forest Management Strategy of Ukraine until 2035 (project)", available at: <https://vov.openforest.org.ua/149897/> (Accessed 24 June 2021).
3. Dziubenko, O.M. (2017), "Priorities of investment and innovation support of economic development of forest resource potential", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 9, pp. 15—20.
4. Diachenko, M.I. Zhmudenko, V.O. and Chukina, I.V. (2021), "Substantiation of priorities of strategic development of forestry on the basis of investment and innovation support", *Ekonomika ta suspil'stvo*, [Online], vol. 24, available at: <https://etsonomiandsotsiety.in.ua/index.php/journal/artisltle/viev/203/195> (Accessed 24 June 2021).
5. Kychko, I.I. and Harus, Yu.O. (2016), "Prospects for the development of forestry in Ukraine", *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho*, vol. 11, pp. 128—132.
6. Ks'ondz, S. V. Pidhirna, V. S. and Sen'ovs'ka, Ya. V. (2019), "Substantiation of directions of increase of efficiency of economic activity of forestry", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 64—70.
7. Ozeran, V. O. and Chik, M. Yu. (2011), "Implementation of the concept of sustainable development in forestry enterprises", *Problemy teorii ta metodolohii bukhgalters'koho obliku, kontroliu i analizu: mizhnarodnyj zbirnyk naukovykh*, vol. 3 (21), pp. 266—273.
8. The official site of State Statistics Service of Ukraine (2020), "Directory of statistics sections", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 27 June 2021).
9. The official site of the State Agency of Forest Resources of Ukraine (2020), "Public report of the State Forest Agency for 2020", available at: <https://cutt.ly/gmWK0jh> (Accessed 27 June 2021).
10. Khoroshko, O. (2021), "The current state of the management system of state forestry enterprises and ways to improve it", *Ekonomika ta suspil'stvo*, [Online], vol. 24, available at: <https://cutt.ly/bmWLgfA> (Accessed 27 June 2021).

Стаття надійшла до редакції 09.07.2021 р.

УДК 338:50(423)

К. О. Бабікова,
к. с.-г. н., Інститут агроєкології і природокористування
Національної академії аграрних наук України
ORCID ID: 0000-0002-9726-0671

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.25

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

K. Babikova,
PhD in Agricultural Sciences,
Institute of Agroecology and Environmental Management of NAAS

METHODICAL ASPECTS OF ASSESSING THE RESOURCE POTENTIAL OF RECREATIONAL TOURISM IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION

У статті проведено огляд літературних джерел щодо методичних засад оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційного туризму в контексті Євроінтеграції України. Досліджено теоретичні підходи до оцінювання ресурсного потенціалу України та її регіонів, розглянуто фактори для оцінювання потенціалу туристичної галузі регіону.

Обґрунтовано, що доцільність та необхідність кількісного оцінювання туристичної привабливості на рівні країни, галузі чи певного регіону пояснюються виявленням тих територій, стимулювання розвитку яких приведе до можливості отримання якнайшвидших економічних результатів, тобто сукупності ефектів. Під час оцінювання туристичного потенціалу слід урахувати всю сукупність внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) факторів, що обумовлюють пріоритети та перспективи розвитку туризму в цьому регіоні території.

Рекомендовано розробити та застосовувати комплексний та системний метод оцінювання та визначення критеріїв оцінки ресурсного потенціалу рекреаційно-туристичних територій України. Визначено, що головним завданням для розвитку галузі рекреаційного туризму є визначення ефективних методичних засад щодо оцінки ресурсного потенціалу рекреаційно-туристичних територій задля забезпечення збалансованого розвитку території в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів.

Досвід розвитку провідних країн світу показує, що конкурентоспроможність економіки можна підняти тільки шляхом переходу до інноваційної моделі розвитку, кінцева мета впровадження якої полягає в підвищенні добробуту населення за рахунок прискорення економічного зростання. Інноваційна складова є вагомим інструментом підвищення рекреаційного потенціалу регіону та максимізації отриманого економічного, соціального та еколого-відновлювального ефектів рекреантами.

Доведено, що на шляху євроінтеграції України та досягнення вищенаведених завдань, доцільним є визначення і формування дієвих методів оцінювання ресурсного потенціалу території та в подальшому запровадження дієвих управлінських рішень у галузі рекреаційного туризму, що дозволить покращити економічну та екологічну ситуацію в країні та зможе вивести її на міжнародну арену як конкурентоспроможного гравця.

The article reviews the literature on the methodological framework for assessing the resource potential of recreational tourism in the context of Ukraine's European integration. Theoretical approaches to assessing the resource potential of Ukraine and its regions are studied, the factors for assessing the potential of the tourism industry of the region are considered.

It is substantiated that the expediency and necessity of quantitative assessment of tourist attractiveness at the level of a country, industry or a certain region are explained by identifying those areas whose development stimulation will lead to the possibility of obtaining the fastest economic results, ie set of effects. When assessing the tourist potential should take into account the whole set of internal (endogenous) and external (exogenous) factors that determine the priorities and prospects for tourism development in this region.

It is recommended to develop and apply a comprehensive and systematic method of assessment and determination of criteria for assessing the resource potential of recreational and tourist areas of Ukraine. It is determined that the main task for the development of recreational tourism is to determine effective methodological principles for assessing the resource potential of recreational and tourist areas to ensure balanced development of the territory in harmony with nature and conservation of natural resources.

The experience of the world's leading countries shows that the competitiveness of the economy can be raised only by moving to an innovative model of development, the ultimate goal of which is to improve the welfare of the population by accelerating economic growth. The innovative component is an important tool to increase the recreational potential of the region and maximize the economic, social and environmental effects of vacationers.

It is proved that on the way of Ukraine's European integration and achievement of the above-stated tasks, it is expedient to define and form effective methods of estimating the resource potential of the territory and further implementation of effective management decisions in the field of recreational tourism. arena as a competitive player.

Ключові слова: рекреаційний потенціал, рекреаційні ресурси, оцінка ресурсного потенціалу, рекреаційно-туристичні території, збалансований розвиток, охорона навколишнього природного середовища.

Key words: recreational potential, recreational resources, assessment of resource potential, recreational and tourist territories, balanced development, environmental protection.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Оцінювання рекреаційно-туристичного потенціалу країни та її регіонів є першочерговим завданням забезпечення розвитку туристичної галузі та важливої передумови її планування на національному й регіональному рівнях, оптимізації просторової та господарської організації територіальних туристичних комплексів.

Потенціал розвитку рекреаційного туризму в Україні визначається дією широкого спектра природних, історико-культурних, соціальних, економічних, політичних чинників, які мають чітко окреслену регіональну специфіку. Крім того, особливістю сьогодення ситуації є те, що формування високорозвинутої національної індустрії туризму та її інтеграція у світовий ринок туристичних послуг пов'язані з необхідністю вирішення гострих соціально-економічних проблем у період трансформації суспільно-економічних відносин та залученням міжнародного досвіду. На сьогодні в умовах євроінтеграції для українського туризму відкриваються нові перспективи розвитку, відкриваються нові можливості налагодження співпраці з країнами — учасницями ЄС, ВТО. Оскільки Україна бере участь у перспективних програмах кооперації у сфері туризму, залучається до впровадження новітніх туристичних технологій, передових методів підготовки та підвищення кваліфікації кадрів відповідно до світових стандартів, використовує глобальну інформаційну мережу тощо. Для України, що має вагомий потенціал у туристичній сфері, напрям розвитку туризму повинен бути одним із пріоритетних [1].

Головним завданням для розвитку галузі рекреаційного туризму є визначення ефективних методичних засад щодо оцінки ресурсного потенціалу рекреаційно-туристичних територій задля забезпечення збалансованого розвитку території в гармонії з природою та збереженням природних ресурсів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням методології оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційного туризму присвячували свої праці таких провідних вчених: Бейдик О., Зелінський І., Ступень Н., Смаль І., Черчик Л., Шабардіна Ю., Юхновська Ю. та ін. Що стверджується необхідністю пошуку шляхів для раціонального оцінювання ресурсного потенціалу, направлених на рекреацію та туризм як в окремих регіонах, так і в Україні загалом.

Матеріали та методи досліджень. У цій статті було використано загальнонаукові та спеціальні методи досліджень: аналізу та синтезу — для виявлення проблем та розкриття значення рекреаційного туризму, було проведено аналіз літературних джерел з тематики дослідження; порівняння — для виявлення і зіставлення основних методик оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційного туризму в Україні; узагальнення — для формулювання висновків.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Туризм на початку ХХІ ст. став одним з провідних напрямів соціально-економічного, екологічного і культурного життя в більшості країн світу. Особливо сприяє цьому розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між країнами і народами світу.

В останні роки рекреаційні, природні території стали улюбленим місцем відпочинку для людей, які прагнуть утекти від міської метушні і забруднення. У розвинутих європейських країнах та й у світі загалом люди прагнуть більшого єднання з природою, тому все частіше вибирають для відпочинку рекреаційний та екологічно спрямований туризм. Рекреаційно-туристична діяльність, що проводиться на природних територіях, повинна здійснюватися з повагою до довкілля, щоб забезпечити баланс та мінімізацію негативного впливу на навко-

лишне середовище. Цей баланс повинен забезпечувати захист навколишнього середовища зі збалансованим та дбайливим використанням ресурсів певної території.

Туристично-рекреаційна галузь має яскраво виражену ресурсну орієнтацію. Ресурси визначають її територіальну організацію, напрями спеціалізації, формують туристичні потоки, рівень ефективності роботи туристичних і рекреаційних закладів. Проблема забезпечення рекреаційних потреб досить давно розглядається як проблема освоєння та раціонального використання цих ресурсів. Останніми роками в роботах багатьох авторів став фігурувати термін "туристсько-рекреаційні ресурси". Значна частина науковців вважає, що туризм є складовою рекреації, а туристські ресурси є частиною рекреаційних ресурсів, інші вважають, що навпаки. Проте, як зазначалось вище, вони доповнюють одне одного, визначаючи особливості формування туристично-рекреаційного комплексу певного регіону [2].

Реймерс (1994) запропонував вважати природно-ресурсний потенціал, з одного боку, як частину природного ресурсу Землі, яка насправді може бути залучена в економічній діяльності за певних технічних та соціально-економічних умов суспільства, зберігаючи при цьому середовище життя людини. З іншого боку, як набір природних ресурсів, умов та процесів, які складають основу життєдіяльності суспільства та протистоять йому як об'єкту антропогенного впливу. Доцільним є використання визначення природно-ресурсного потенціалу, дане Глуховою (2004), яка зазначає, що цей вид потенціалу представляє "якість та кількість природних ресурсів, необхідних для економічного розвитку в переважаючих умовах, зберігаючи природний стан" [3]. Підвищення ролі туризму призвело до формування нових уявлень про вплив індустрії відпочинку на екосистеми природи та на важливість оцінювання та збереження ресурсного потенціалу рекреаційного туризму.

Всесвітньою туристичною організацією була сформульована концепція "сталого туризму", яка має на увазі, що стійкий туризм — це туризм, який у повній мірі враховує його поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки, задовольняє потреби відвідувачів, промисловості, навколишнього середовища і приймаючих громад [4]. Стійкий туризм базується на трьох принципах: природоохоронному (забезпечення оптимального використання ресурсів навколишнього середовища, яке допомагає зберігати природну спадщину та

біологічне різноманіття), соціально-культурному (повага і збереження соціально-культурних цінностей місцевого населення, що сприяють міжкультурному взаєморозумінню і терпимості, участь місцевого населення в отриманні доходів від туризму) та економічному (забезпечення життєздатності довгострокових господарських операцій, надання соціально-економічних вигод для всіх зацікавлених сторін, які розподілялися б на справедливій основі, включаючи стабільну зайнятість і можливість отримання доходу та соціальних послуг для приймаючих громад) [5].

Не менш важливою складовою формування рекреаційного потенціалу є стан інфраструктурного розвитку. При цьому мова йде про стан транспортного сполучення, готельно-ресторанного господарства, оздоровчих об'єктів, а також зв'язку, рівень розвитку якого забезпечує вільний і швидкий доступ потенційних рекреантів до інформації щодо потенційних можливостей регіону. Досвід розвитку провідних країн світу показує, що конкурентоспроможність економіки можна підняти тільки шляхом переходу до інноваційної моделі розвитку, кінцева мета впровадження якої полягає в підвищенні добробуту населення за рахунок прискорення економічного зростання. Інноваційна складова є вагомим інструментом підвищення рекреаційного потенціалу регіону та максимізації отриманого економічного, соціального та еколого-відновлювального ефектів рекреантами. Впровадження інновацій у сферу рекреації може спричинити наступні позитивні зрушення: 1) раціональне природокористування та охорону довкілля; 2) створення нових продуктів у сфері господарської діяльності; 3) розвиток галузей інфраструктурної економіки; 4) ріст доходів місцевих бюджетів та створення нових робочих місць; 5) підвищення доступності та якості рекреаційних послуг [6].

Зважаючи на вищесказане, надзвичайно важливим є дослідження методичних засад оцінювання всіх рекреаційних та туристичних ресурсів для подальшого ефективного господарювання та запровадження дієвих управлінських рішень, щодо комплексного вдосконалення та збереження ресурсного потенціалу території.

Оцінка рекреаційних ресурсів буває диференційною та інтегральною. Диференційну оцінку дають кожному окремому ресурсу, його властивості або особливості в межах регіону або країни загалом. Інтегральну оцінку дають певній ділянці території, яка відрізняється однорідністю і набором дискретних за розподі-

лом у її межах окремих видів ресурсів. Диференційна оцінка сприяє визначенню обсягу розвитку того чи іншого виду рекреації, який ґрунтується на цьому ресурсі, інтегральна оцінка дає змогу визначити оптимальне співіснування різних видів рекреації на певній території, з'ясувати обмеження і допустимі навантаження рекреантів на ландшафт [7].

У вітчизняній практиці рекреаційна оцінка природних територіальних комплексів ґрунтується на методиках, пов'язаних із визначенням міри придатності природного середовища для рекреаційних потреб, його стійкості та оптимального навантаження на природу. Головними чинниками, що визначають рекреаційну придатність території, є: естетичні якості, доступність, забезпеченість питною водою, можливість задоволення різних потреб відпочивальників [8].

На сьогодні є ряд методичних підходів до оцінювання рекреаційних ресурсів та потенціалу рекреаційно-туристичних територій. Об'єктом оцінювання в них виступає екосистема (природне середовище), територіальна рекреаційна система, окремі її підсистеми, елементи підсистеми. Найчастіше потенціали окремих рекреаційних ресурсів території оцінюються в натуральних показниках на основі розрахунку їхньої рекреаційної місткості, площ, зайнятих рекреаційними територіями, вартісної оцінки. Оцінювання природного рекреаційного потенціалу, проведене за допомогою натуральних показників, дає змогу вирішити завдання планування розвитку та розміщення рекреаційних закладів, субгалузей територіального рекреаційного комплексу, аналізувати рівень і пропозиції їхнього розвитку, має чітко виражену практичну спрямованість. Розроблена Л. Черчик методика компонентної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу територій, визначає сукупну можливість природних рекреаційних ресурсів задовольняти рекреаційні потреби людей з урахуванням запасів та норм їх використання [9].

Зелінський І. для оцінки рекреаційного потенціалу пропонує методичний підхід, який зводиться до проведення оцінки на 4-х етапах. На першому етапі здійснюється оцінка об'єктів природного потенціалу регіону, які можуть бути використані з рекреаційною метою. На другому етапі — оцінка рівня використання природного потенціалу регіону з рекреаційною метою, на третьому — оцінка стану та використання рекреаційно-оздоровчих закладів та відповідної інфраструктури на території регіону. Четвертий етап, протягом якого прово-

диться оцінка ефективності рекреаційно-оздоровчого забезпечення в регіоні, є завершальним. Такий підхід має насамперед ресурсне спрямування, що є, безумовно, важливим для нашого дослідження. Так, необхідним у процесі оцінки РПР є аналіз історико-культурних, фінансових, трудових, матеріально-технічних та, безперечно, природних рекреаційних ресурсів. При цьому слід сконцентрувати увагу й на якості вказаних ресурсів, що буде визначати конкурентні переваги регіону в можливості забезпечити надання рекреаційних послуг [10; 11].

За допомогою бальної оцінки О. Бейдик запропонував визначати ресурсно-рекреаційний рейтинг території. На підставі відповідних кількісних показників, експертного підходу, значного експедиційного досвіду, з використанням п'ятибальної шкали визначали актуальні та потенційні рекреаційно-туристичні ресурси території України по областях з виділенням семи основних ресурсно-рекреаційних блоків (суспільно-географічний, природний, природно-атропогенний, архітектурно-історичний, інфраструктурний, біосоціальний, подієвий), які оцінювали в амплітуді 1-5 балів. Для зручності оцінки визначали мінімальний та максимальний критерії (крайні позиції — 1 і 5 балів). У деяких випадках бальну оцінку відповідного рекреаційного ресурсу (спелеологічні, рослинні ресурси та ін.) проводили за декількома складовими. Інтегральний бал визначали ранжуванням (теж за п'ятибальною системою) сум складових бальних оцінок [12].

Заслуговує на увагу досвід Великої Британії, де на загальнонаціональному рівні виділено "найкрасивіші території" на засадах бальної оцінки природного середовища з урахуванням горизонтального та вертикального поділу території, лісистості, вікового і породного складу лісів, наявності водойм, кліматичних умов, заболоченості території, антропогенного впливу на ландшафти, наявності пам'яток історії та культури. "Найкрасивіші території" дуже популярні серед населення і виділені в США, Чехії, Словаччині, Іспанії, Польщі та ін. Хоча з погляду рекреалогії мінусом такої методики є відсутність оцінки, наприклад, бально-неологічних ресурсів [8].

Ю.В. Шабардіна, досліджуючи рекреаційний потенціал, пропонує здійснити його діагностику через призму двох складових: оцінку рекреаційної активності, зокрема через показники активності щодо задоволення рекреаційних потреб в оздоровленні й відпочинку, в послуг закладів культури, в туристичних послуг

Таблиця 1. Групи факторів для оцінювання потенціалу туристичної галузі регіону

Група	Фактори
Історико-культурна спадщина	<ul style="list-style-type: none"> – Насиченість території історико-культурними пам'ятками; – рівень значущості історико-культурних пам'яток (світове, національне, державне надбання); – кількість необхідного та достатнього часу для огляду цінностей, що розраховується задля порівняння різних територій для розвитку історико-культурного туризму; – історична, культурна, інша цінність пам'яток; – сучасний стан та рівень збереженості історико-культурних ресурсів
Природно-рекреаційні умови та ресурси	Рельєф, водні об'єкти, ландшафти та зонування територій, ґрунти, гідромінеральні ресурси, сільськогосподарські угіддя, корисні копалини, ліси, клімат та біоклімат тощо
Інфраструктура	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпеченість території засобами розміщення для різних категорій туристів та рекреантів; – кількість місць у засобах розміщення; – коефіцієнт завантаження засобів розміщення; – прибуток із розрахунку на 1 місце у закладах розміщення; – кількість працівників означеної галузі; – середня площа засобів розміщення в розрахунку на 1 місце, м²; – кількість підприємств ресторанного господарства; – кількість посадочних місць у підприємствах ресторанного господарства в розрахунку на тисячу жителів регіону; – товарообіг підприємств ресторанного господарства
Інформація	<ul style="list-style-type: none"> – Законодавча база щодо питань розвитку та використання засобів масової інформації; – рівень розвитку засобів масової інформації, інформаційних систем та технологій; – технологічні можливості використання інформаційних систем та технологій суб'єктами туристично-рекреаційної діяльності; – наявність спеціалізованих інформаційних продуктів для туристично-рекреаційної сфери
Фінанси	<ul style="list-style-type: none"> – Державні дотації у сферу туризму та рекреації; – кошти споживачів, сплачені за туристично-рекреаційні послуги; – кошти суб'єктів господарювання, спрямовані на розроблення та впровадження нових технологій використання туристичних ресурсів; – фінансування заходів, ужиття яких спрямоване на підвищення рівня обслуговування туристів та якості послуг, що надаються
Інвестиції	<ul style="list-style-type: none"> – Обсяг внутрішніх та іноземних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; – обсяг реальних та портфельних інвестицій у туристично-рекреаційну сферу; – кількість укладених договорів з інвесторами; – кошти інвесторів, спрямовані на будівництво, реконструкцію та модернізацію туристично-рекреаційних підприємств; – кошти інвесторів, спрямовані на створення або розвиток підприємств туристично-рекреаційної інфраструктури; – кількість новоутворених підприємств завдяки інвестиційній діяльності
Управління	<ul style="list-style-type: none"> – Нормативно-правові акти, що регулюють діяльність туристично-рекреаційної сфери; – показники ефективності управлінської праці; – коефіцієнт оперативності роботи апарату управління; – надійність системи управління; – стабільність системи управління
Соціальні умови	<ul style="list-style-type: none"> – Кількість працівників туристично-рекреаційної сфери; – кількість навчальних закладів усіх видів, які здійснюють підготовку спеціалістів туристичного профілю; – ліцензійний обсяг навчальних закладів усіх видів для підготовки спеціалістів туристичного профілю.
Кадрове забезпечення	<ul style="list-style-type: none"> – Ринок робочої сили, який забезпечує туристично-рекреаційні підприємства обслуговуючим персоналом; – експерти та консультанти з підбору кадрів; – навчальні заклади різних рівнів, які забезпечують підготовку спеціалістів для сфери туризму та рекреації; – навчальні заклади, які забезпечують підготовку спеціалістів економічного та юридичного профілів
Екологічні умови	Рівень забрудненості повітряного басейну, водних об'єктів, забруднення ґрунтів, наявність електромагнітних хвиль, шум, радіаційне забруднення
Архітектурно-естетичні умови	Наявність заповідників, пам'яток архітектури та містобудування, археології, історії, природи, культури

Джерело: сформовано автором [15].

гах; оцінку рекреаційного потенціалу через показники історико-культурної спадщини, природно-рекреаційних, інфраструктурних, інноваційно-інвестиційних ресурсів, стану довкілля [13].

Отже, визнаючи значний науковий доробок, який сьогодні існує у сфері методології оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційного туризму, потрібно наголосити на тому, що необхідним є подальше удосконалення підходів,

розроблення комплексної системної оцінки ресурсів та визначення їх цінності для досягнення ефективного розвитку рекреаційного туризму. Критеріями оцінки є рівні привабливості, інфраструктура, рівень деградації навколишнього середовища, доступність та ін.

Доцільність та необхідність кількісного оцінювання туристичної привабливості на рівні країни, галузі чи певного регіону пояснюються виявленням тих територій, стимулювання

розвитку яких приведе до можливості отримання якнайшвидших економічних результатів, тобто сукупності ефектів. Під час оцінювання туристичного потенціалу слід урахувати всю сукупність внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) факторів, що обумовлюють пріоритети та перспективи розвитку туризму в цьому регіоні території [14] (табл. 1).

Збалансований розвиток рекреаційних територій нерозривно пов'язаний із використанням рекреаційних ресурсів та рекреаційного потенціалу цих територій загалом. На підставі оцінки й класифікації рекреаційних ресурсів проводиться реєстраційне зонування території за певними ознаками, що є найважливішим інструментом територіального планування розвитку рекреації і має враховуватись у схемах територіального планування [16].

Аналіз Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, яку можна умовно назвати теоретичною основою, зокрема й із питань розвитку туризму, дозволяє побачити певні орієнтири у згаданому питанні. Вочевидь, європейський ринок суттєво не залежить від українських туристів. Тому слід говорити саме про можливості або ж зобов'язання, які фактично держава Україна взяла на себе, підписуючи Угоду. При чому мова йде про зобов'язання держави насамперед перед власним суспільством. Аналіз Угоди підтверджує, що фактично йдеться про необхідність зміни державної політики в бік максимальної "децентралізації" туризму як об'єкта владного управління, а також інтенсивної імплементації в нашій країні передових форм організації туризму та сучасних європейських практик. Таким чином, Україна буде здатна створити привабливий ринок для візного туризму з Європи, особливо конкурентні умови для популярного серед найактивніших європейських мандрівників екотуризму. Угода передбачає "просування та розвиток туристичних продуктів і ринків, інфраструктури, людських ресурсів та інституційних структур" [17]. На шляху євроінтеграції України та досягнення вищенаведених завдань, доцільним є визначення і формування дієвих методів оцінювання ресурсного потенціалу території та в подальшому запровадження дієвих управлінських рішень у галузі рекреаційного туризму, що дозволить покращити економічну та екологічну ситуацію в країні та зможе вивести її на міжнародну арену як конкурентноспроможного гравця.

ВИСНОВКИ

Необхідним є розроблення системи оцінювання та використання в комплексі як якісних,

так і кількісних методів для визначення рівнів привабливості, доступності, наявності інфраструктури і рівня деградації навколишнього середовища. Україна, взявши курс до Євроінтеграції, повинна зосередити свою увагу на впровадженні методичних засад оцінювання ресурсного потенціалу рекреаційним туризмом, у яких оцінка створює напрямок для прийняття рішень, де збереження ресурсів домінує над експлуатацією, а експлуатація відновлюваних ресурсів має пріоритет перед експлуатацією невідновлюваних ресурсів.

Література:

1. Мельник А.О., Чапліч І.А. Перспективи розвитку вітчизняного туризму в умовах євроатлантичної інтеграції. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 1. С. 76—80.
2. Черчик Л. Наукові підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів. URL: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/3/klas_ttp.pdf (дата звернення: 20.05.2021 р.).
3. Sych V. Methodological problems of inventory and assessment of recreational and tourism potential. Journal of Education, Health and Sport. 2017. Vol. 7, № 11. P. 456—464.
4. Визначення сталого розвитку туризму. UNWTO. URL: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5>
5. Making tourism more sustainable. A Guide for Policy Makers. UNEP and WTO, 2005. 222 p. (дата звернення: 20.05.2021 р.).
6. Бутко М.П., Шабардіна Ю.В. Методичні аспекти оцінки рекреаційного потенціалу регіону. Агросвіт. 2011. № 1. С. 10—17.
7. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія: навч. Посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.
8. Рекреаційний комплекс України. URL: http://rekreatsiya.narod.ru/rerekreatsiunuu_kompleks.html (дата звернення: 20.05.2021 р.).
9. Черчик Л.М., Коленда Н.В. Стратегічний потенціал рекреаційної системи регіону: теорія, методологія, оцінка: монографія. Луцьк: ЛНТУ, 2008.
10. Зелінський І. Про статистичну оцінку рекреаційно-оздоровчого забезпечення населення в регіоні. Регіональна економіка. Додаток "Регіони України. Економіко-статистичні порівняння. 2001. № 2. С. 28—32.
11. Дащук Ю.Ю. Методичний підхід до оцінки рівня розвитку рекреаційного потенціалу регіону. Економічний аналіз. 2013. Т. 14. № 1. С. 64—70.
12. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів Ук-

раїни: автореф. дис... д-ра геогр. наук: 11.00.02 Київ, 2004. 36 с. URL: <http://disser.com.ua/contents/p-2/35457.html>

13. Шабардіна, Ю.В. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору: дис. канд. екон. наук: 08.00.05. Чернівці, 2011.

14. Смаль І.В. Основи географії рекреації і туризму: навчальний посібник. Запоріжжя, 2002. 347 с.

15. Юхновська Ю.О. Методичні підходи до оцінювання туристичного потенціалу України та регіонів. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. 2019. № 30 (69), № 4 (2). С. 54—59.

16. Ступінь Н.М. Еколого-економічний механізм розвитку рекреаційних територій в Україні: монографія. Київ: ТОВ "ДКС-Центр", 2017. 312 с.

17. Шмудевич П. Євроінтеграція України: теорія, практика і синергія для туризму. 2019. 418 с. URL: https://jmm.sspu.edu.ua/artical/publisher/Sbrueva/Sbruieva_EUROSTUDY%20POTENTIAL_2019.pdf#page=419 (дата звернення: 20.05.2021 р.)

References:

1. Melnyk, A.O. and Chaplich, I.A. (2009), "Prospects for the development of domestic tourism in the context of Euro-Atlantic integration", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 1, pp. 76—80.

2. Cherchyk, L. (2015), "Scientific approaches to the classification of tourist and recreational resources", available at: http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/10027/3/klas_ftp.pdf (Accessed 20 May 2021).

3. Sych, V. (2017), "Methodological problems of inventory and assessment of recreational and tourism potential", *Journal of Education, Health and Sport*, vol. 7, no. 11, p. 456—464.

4. UNWTO (2021), "Definition of sustainable tourism development", available at: <http://sdt.unwto.org/content/about-us-5> (Accessed 20 May 2021).

5. UNEP and WTO (2005), "Making tourism more sustainable. A Guide for Policy Makers", available at: <https://wedocs.unep.org/handle/20.500.11822/8741> (Accessed 20 May 2021).

6. Butko, M.P. and Shabardina, Yu.V. (2011), "Methodological aspects of assessing the recreational potential of the region", *Ahrosvit*, vol. 1, pp. 10—17.

7. Fomenko, N.V. (2007), *Rekreatsiini resursy ta kurortolohiia* [Recreational resources and

balneology], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.

8. Recreational complex of Ukraine (2021), available at: http://rekreatsiya.narod.ru/rerekreatsiunuu_kompleks.html (Accessed 20 May 2021).

9. Cherchyk, L.M. and Kolenda, N.V. (2008), *Stratehichniyi potentsial rekreatsiinoi systemy rehionu: teoriia, metodolohiia, otsinka* [Strategic potential of the region's recreational system: theory, methodology, evaluation], LNTU, Lutsk, Ukraine.

10. Zelinskyi, I. (2001), "On the statistical assessment of recreational and health provision of the population in the region", *Rehionalna ekonomika*, vol. 2, pp. 28—32.

11. Dashchuk, Yu.Iu. (2013), "Methodical approach to assessing the level of development of recreational potential of the region", *Ekonomichniyi analiz*, vol. 14, no. 1, pp. 64—70.

12. Beidyk, O.O. (2004), "Methodology and methods of analysis of recreational and tourist resources of Ukraine", Abstract of Doctor of Geographical Sciences dissertation, Economic and social geography, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

13. Shabardina, Yu.V. (2011), "Recreational potential as a component of productive forces of regional economic space", Abstract of Ph.D. in Economics dissertation, Development of productive forces and regional economy, Chernihiv State Technological University, Chernihiv, Ukraine.

14. Smal, I.V. (2002), *Osnovy heohrafii rekreatsii i turyzmu* [Fundamentals of the geography of recreation and tourism], Zaporizhzhia, Ukraine.

15. Iukhnovska, Yu.O. (2019), "Methodical approaches to assessing the tourism potential of Ukraine and the regions", *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 30 (69), no. 4 (2), pp. 54—59.

16. Stupin, N.M. (2017), *Ekoloho-ekonomichniyi mekhanizm rozvytku rekreatsiinykh terytorii v Ukraini* [Ecological and economic mechanism of development of recreational areas in Ukraine], TOV "DKS-Tsentr", Kyiv, Ukraine.

17. Shmulevych, P. (2019), "European integration of Ukraine: theory, practice and synergy for tourism", *Ukrainskyi shchorichnyk z yevropeiskykh intehratsiinykh studii*, vol. 3, available at: <https://aprei.com.ua/wp-content/uploads/2019/09/Ukrayinskyj-SHHorichnyk-z-YEvropejskyh-Integracijnyh-Studij.-Vypusk-III.pdf> (Accessed 20 May 2021).

Стаття надійшла до редакції 26.06.2021 р.

УДК 336.61

О. О. Синенко,
асистент кафедри економіки та фінансів,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0001-9942-0707

Н. С. Танклевська,
д. е. н., професор, завідувач кафедри економіки та фінансів,
Херсонський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: 0000-0003-2906-4051

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.32

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІКРОФІНАНСУВАННЯ: ФОРМИ, МОДЕЛІ ТА ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА

O. Synenko,
Assistant of the Department of Economics and Finance, Kherson State Agrarian and Economic University
N. Tanklevs'ka,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Economics
and Finance, Kherson State Agrarian and Economic University

THEORETICAL ASPECTS OF MICROFINANCING: FORMS, MODELS AND INFLUENCE ON ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

Основною метою мікрофінансування є покращення фінансового становища малого та середнього підприємництва для подолання несприятливих ситуацій. Для підприємців доступ до фінансових послуг є можливістю розвитку бізнесу та придбання необхідного обладнання. Для населення використання мікрофінансових послуг є можливістю отримати кошти на навчання, оздоровлення чи вирішення складної життєвої ситуації. Проте з розвитком ринкових відносин потреба у фінансових послугах виникає у фермерів, підприємців малого та середнього бізнесу.

Використання моделей мікрофінансування передбачає реалізацію послуг мікрофінансових організацій, метою діяльності яких є покращення рівня фінансової діяльності малих та середніх підприємств. Досягаючи певного рівня прибутковості, розширивши спектр своїх послуг, вони можуть скоротити величину позичкових процентних ставок та виконувати свою соціальну місію зменшення бідності. Але високі ставки по кредитах підтверджують протилежне.

Під час проведення розрахунків виявлено зв'язок залежності між мікрофінансуванням та його впливом на фінансову діяльність малих та середніх підприємств проведено кореляційно-регресійний аналіз у вигляді зміни динаміки чистого прибутку, який підтвердив позитивний вплив мікрофінансових послуг на показник чистого прибутку.

The article considers the influence of attracting financial products of microfinance on the indicators of net profit of small and medium enterprises. The impact of microfinance services on the improvement of the financial situation of the population due to changes in the size of the minimum and average wages in Ukraine has also been determined. For the application of general scientific methods were used the method of analysis, comparison; for specific methods, correlation-regression analysis, the formed regression equation, as well as the implementation of prediction based on linear regression and the use of Chaddock tabular data were used.

The results showed that the impact of microfinance services on the development of financial activities of small and medium-sized businesses have a positive result and when using the proposed regression equation the company will receive positive results for 2020—2024 the level of dependence of citizens on loans received. confirmation of this is the high correlation coefficient. However, high interest rates of microfinance institutions for lending to households have ambiguous consequences for their financial situation. Therefore, this issue needs research.

The relevance and necessity of the study of microfinance for small businesses and individuals is due to the sharp increase in popularity of microfinance services. The main purpose of the article is to analyze the dynamics of microfinance services and assess their impact on the business activities of small and medium enterprises and the consequences for the population. To achieve this goal, methods of generalization, analysis, comparison, correlation and regression analysis were used.

The positive impact of microfinance services is manifested not only in the income of microfinance organizations, but also in the financial well-being of citizens. For an individual or a small business, access to financial services makes it possible to obtain loans, make timely payments, save and insure risks. However, the negative point when using microfinance services is the high interest rates. Basically, micro-organizations set a full interest rate of 0-2%, but this is the cost for one day of use without additional fees and charges. The annual rate can reach several hundred percent. This situation leads to the deterioration of the financial condition of citizens and the bankruptcy of small and medium-sized businesses.

Ключові слова: мікрофінансування, мікрокредитування, мікрострахування, мікродепозити, чистий прибуток, підприємництво.

Key words: microfinance, microcrediting, microinsurance, microdeposits, net profit, entrepreneurship.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Досить актуальним є питання пошуку нових джерел фінансового забезпечення для ведення бізнесу. Тому розвитку набувають мікрофінансові послуги, для яких характерним є швидкість та легкість доступу. Проте умови використання мікрофінансових послуг важко назвати вигідними для споживачів. Отже, виникає питання чи дійсно мікрофінансування сприяє фінансовому покращенню становища підприємців.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанню значенню мікрофінансування та його вплив на фінансовий стан підприємців присвячено значну кількість наукових здобутків вчених.

Такі науковці, як Morduch J., Milgram Lynne B., Mosley P., Александрова М.М., Вергун А.М., А.С Воронцова, Довгалюк В.В., Матвієнко С.М.

та Шапошнікова М.В. описують популярність мікрофінансових послуг та їх позитивний вплив на розвиток економіки. Проте у роботах Андрусяк І., Бродская І., Волга В.О., Гриценко А.А., Кравченко О.О., Красномовець В.А., Крупяк І., Лапіна О.М., Сацук Т.П., Содомо Р., Черевко Г., Ширіян А.В., Ширіян А.С., Шматковська Т. показано негативні наслідки від впровадження фінансових послуг. Попри значний науковий доробок вчених питання залишається дискусійним та вимагає подальшого його дослідження.

Реалізація цього виду послуг можлива через мікрофінансові організації, до складу яких входять комерційні установи [19, с. 140—145]. Оскільки основною метою здійснення мікрофінансових послуг є соціальна складова, то держава повинна взяти на себе основні функції створення ринку даного виду послуг [12, с. 47—50]. Тобто, взаємодія держави та мікрофінансових організацій дозволить розширити їх сфери впливу та найкращим чином сприятиме покращенню не тільки економічних показників країни, а й підвищенню соціального розвитку [1, с. 16—25].

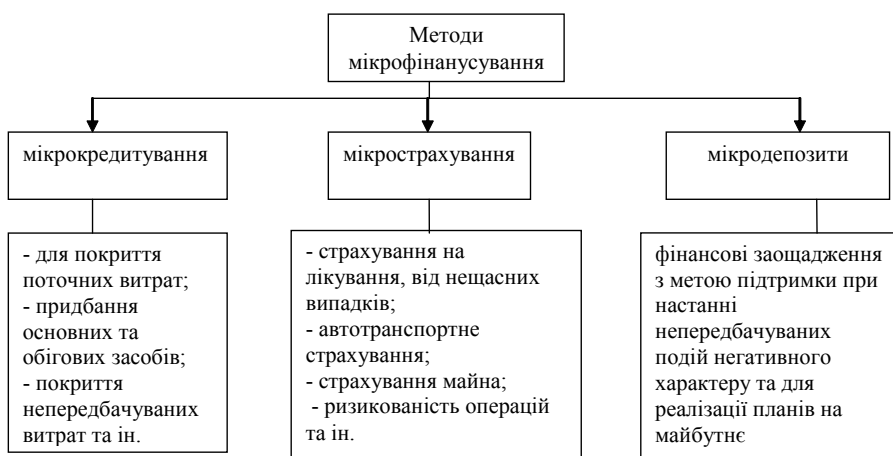

Рис. 1. Методи мікрофінансування

Джерело: складено на основі [7, с. 573—574; 8, с. 109—110; 20, с. 141—150].

МЕТА СТАТТІ

Основною метою статті є аналіз динаміки обсягів мікрофінансових послуг та оцінка їх вплив на підприємницьку діяльність малих та середніх підприємств та наслідки для населення, проведення аналізу залежності чистого прибутку підприємств

Рис. 2. Структура мікрофінансових послуг по Україні у 2020 році, %

Джерело: складено на основі [14—16].

ємств малого та середнього бізнесу та дослідити вплив мікрофінансових послуг на рівень середньої заробітної плати.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Процес мікрофінансування є системою фінансового забезпечення населення та підприємств при виникненні несприятливих ситуацій чи погіршенню життєвих умов. Процес мікрофінансування може реалізовуватись через методи (рис. 1), які поділяються на мікрокредитування, мікрострахування та мікродепозити.

Кожний з вказаних методів має у своїй структурі певний перелік фінансових послуг, який постійно доповнюється та розширюється. Так, зважаючи на обсяги використання мікрофінансування по Україні, то структура мікро-

фінансових послуг розподілена таким чином: провідне місце належить мікрокредитам — 80% (або 410250,00 млн грн), мікродепозити — 12% (або 311,05 млн грн), мікрострахування — 8% (або 21,2 млн грн) у 2020 році [14—16].

Різновидом мікрокредитування є індивідуальне та групове фінансування. Процес групового фінансування передбачає виділення коштів групи осіб, які надали гарантії кредитору та повинні забезпечити повний контроль над здійсненням виплат. Проте, широкого поширення набули кредити без заставного майна, поручительства, або іншого виду забезпечення з високим ступенем ризику для надавача коштів. Саме тому ставки по мікрокредитам характеризуються високим рівнем [5, с. 172].

Зображені мікрокредитні організації (рис. 3) вказують, що найменша відсоткова ставка річна становить 365% (МФО "Швидко гроші"), та найбільша у компанії SOS Credit — 1095%.

Мікрокредити характеризуються різними строками повернення. Так, термінові (у разі виникнення непередбачуваних складних життєвих ситуацій), короткострокові (споживчих витрат у разі тимчасової нестачі грошових коштів та підтримки підприємницької діяльності), довгострокові (для витрат пов'язаних з веденням бізнесу, витрат на придбання та облаштування житла, придбання техніки для сільськогосподарських робіт). Проте найбільш популярними є кредити на короткостроковий період (до 1 року) в малих грошових обсягах без пред'явлення кредитної історії. Кредити зі строком повернення до 3-х і більше років нада-

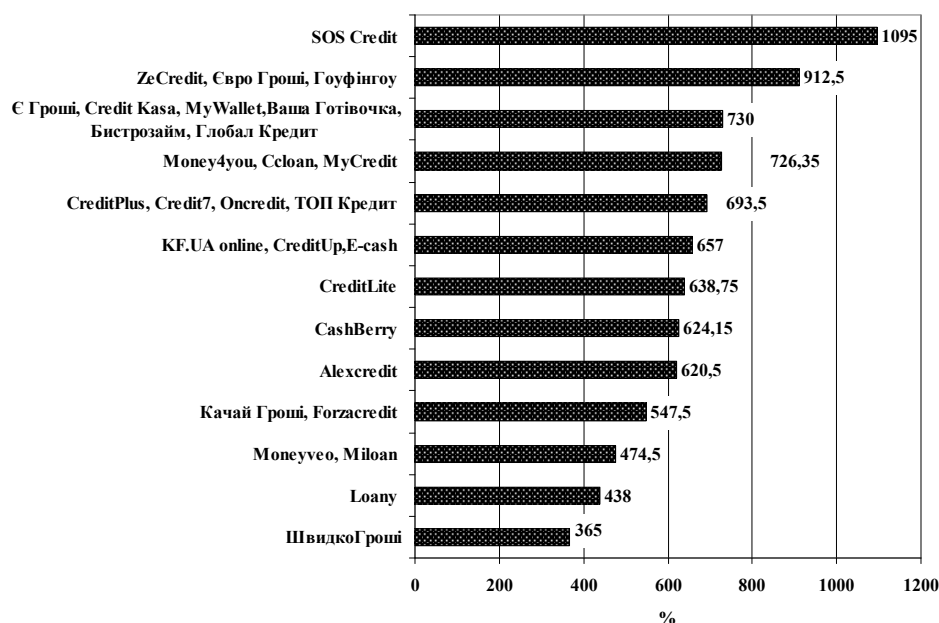

Рис. 3. Ставки по мікрокредитам у мікрофінансових організаціях України 2021 рік, (%)

Джерело: складено на основі [13].

ються у виключних випадках особам без заборгованостей для придбання (облаштування) житла, здійснення ремонту, купівлі техніки або фермерам, які займаються сільським господарством, беручи до уваги специфіку їх діяльності, а саме сезонність виробництва та нерівномірність грошових потоків [6, с. 430—439; 18, с. 57—66].

Моделі мікрофінансування формуються та функціонують відповідно до умов економіки кожної країни. Впродовж 2020—2021 рр. в Україні продовжують збільшуватись безготівкові платежі з використанням платіжних карток. Тобто ці моделі є частиною фінансового механізму, який має значний вплив на розвиток підприємницької діяльності, особливо малого та середнього бізнесу, а також сприяє підвищенню рівня життя населення [3, с. 140—145; 4, с. 430—439].

Основними різновидами даного виду фінансових послуг є мікрокредити для громадян та осіб, які відкрили "фоп" або вже займаються підприємницькою діяльністю. Фізичні особи потребують кредитні кошти для покриття екстрених витрат (лікування), для покриття поточних витрат у разі нестачі коштів (облаштування житла, ремонт оргтехніки та ін.) та покриття витрат внаслідок різких життєвих змін (втрати роботи). Мікрокредитування для осіб-підприємців означає залучення позикових коштів для відкриття власної справи та створення

Таблиця 1. Основні відмінності між мікрофінансовими організаціями та банківськими установами

Найменування	Мікрофінансова організація	Банківська установа
Спосіб оформлення кредиту	Дистанційно (через інтернет) або в офісі	При офіційному відвідуванні офісу або відділення
Час оформлення	10-15 хв	Від 1 години до кількох днів
Вік позичальника	18-75	21-60
Сума позики (кредиту)	Від 100 до 15000 грн	Від 15000 грн
Термін	Від 1 до 30 днів	Від 1 року
Графік роботи установи	Цілодобово, без вихідних	Пн-Пт: 9:00-18:00 Сб-Нд: вихідні
Можливість оформлення кредиту без кредитоспроможності	так	ні
Можливість оформлення кредиту з поганою кредитною історією	так	ні
Можливість оформлення кредиту для безробітних та студентів	так	ні

рення статутного фонду, для оснащення підприємства основними засобами та обіговими коштами, при вирішенні тимчасових проблем із ліквідністю, покриття сезонних витрат фермерських господарств [9, 1323—1338; 10, с. 212—224].

Весь спектр послуг мікрокредитування можна отримати через: неофіційні фінансові організації (кредитори, ломбарди, ощадні та кредитні спілки); членські організації (кредитна та ощадна асоціація); неурядові організації (спеціалізовані інституції), формальні фінансові інститути (комерційні банки, державні бан-

Таблиця 2. Моделі мікрофінансування

Моделі мікрофінансування	Основні параметри	Органи надання мікрофінансових послуг
Американська	Для населення – позики у розмірі 35 тис. дол., термін повернення до 6 років. Для бізнесу – позики у розмірі 750 тис. дол., термін повернення 10 років, від 7 до 11% річних	Адміністрація малого бізнесу (SBA)
Німецька	Для населення надання позик у розмірі 25 тис. дол. під 4-6%, мета – започаткування власної справи; Для бізнесу – 25 тис. дол. під 5-8% річних на строк до 15 років з метою розвитку малого бізнесу	Німецький Мікрофінансовий інститут, Мікрофінансовий інвестиційний фонд
Японська	Для населення – позики у розмірі 35 тис. дол., термін повернення до 6 років. Для бізнесу – позики у розмірі 750 тис. дол., термін повернення 10 років, від 7 до 11% річних	Японська державна корпорація, Народна корпорація по фінансуванню, Державна корпорація страхування кредитів і фінансування малого бізнесу
Болівійська	Надання для малих та мікропозичальників позик обсягом на 20% більше власного капіталу	Спеціалізовані банки та небанківські депозитні організації мікрофінансового сектора, приватні фінансові фонди

Джерело: створено на основі [3, с. 16—20; 4, с. 210—212; 11, с. 101—132].

Таблиця 3. Динаміка чистого прибутку підприємств України та послуг мікрофінансування (млн грн)

Показник	Рік					Т _{пр.} 2019 р. до 2015 р. у %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Чистий прибуток (збиток)	-373516,01	29705,02	168752,79	288305,47	523779	140,23.
Мікро-кредитування	248754,02	301448,69	315448,33	350985,68	305017,25	122,62
Мікро-страхування	1,5	1,3	1,3	1,6	1,8	120,00
Мікро-депозити	161,23	154,89	152,6	140,5	133,7	82,93

Джерело: складено на основі [24—28].

ки, небанківські фінансові установи). Нині в нашій країні все ще не створено окремого спеціального закону, котрий би регулював діяльність кредитних компаній. Зараз усі небанківські фінансові установи контролюються загальним законодавством, а саме: Законом "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [16]. Всі мікрокредитні компанії повинні бути зареєстровані національною комісією, що здійснює державне регулювання фінансових послуг та мати свідоцтво, видане цим органом. Саме завдяки Держреєстру, кожен позичальник може перевірити, чи ця мікрофінансова організація міститься у переліку офіційних фінансових установ, що допоможе вибрати надійну кредитну компанію та безпечно отримати позику грошові кошти в кредит [20, с. 141—150].

Також у небанківських фінансових установах процес оформлення кредитного договору набагато простіший та вимагає меншої кількості документів. У більшості мікрофінансових

організаціях немає необхідності пред'явлення довідок про доходи, довідок з місця роботи, поручителів, заставного майна та інших документів, які підтверджували б кредитоспроможність позичальника. Кредити видаються при наявності тільки паспорта та ідентифікаційного коду. Також під увагу береться кредитна історія клієнта, але це не є пріоритетом [17, с. 7—8].

У країнах, де використовуються моделі зазначені у таблиці 2, процес мікрофінансування відбувається через створення системи кредитування з метою збільшення рівня прибутковості та стійкості підприємств малого та середнього бізнесу, що в свою чергу сприятиме збільшенню кількості робочих місць, покращення рівня продуктивності праці. Процес впровадження та реалізації мікрофінансових операцій відбувається через певний перелік дій мікрофінансових державних та недержавних організацій, які надають консалтингові, інформаційні послуги, проводять вебінари, тренінги з питань

Таблиця 4. Залежність чистого прибутку (збитку) та послуг мікрофінансування підприємств України

	Коефіцієнти	Стандартна похибка	t-статистика	P-значення	Нижче 95%	Верхнє 95%	Нижче 95,0%	Верхнє 95,0%
Y	10645,966	1706,023	6,240	0,101	-1,107	323,230	-1,107	3232,304
X1	0,804	1,279	-2,191	0,272	-19,063	13,454	-19,062	13,454
X2	-2,673	265,882	-4,766	0,131	-4645,711	211,007	-464,571	211,007
X3	-5,225	655,432	-7,972	0,079	-135,529	310,250	-135,529	3102,120
Регресійна статистика								
Коефіцієнт множинної регресії R					0,99803			
Коефіцієнт детермінації R ²					0,99606			
Нормований коефіцієнт детермінації R ²					0,98425			
Стандартна помилка					0,41805			
Спостереження					5			

Таблиця 5. Дисперсійний аналіз залежності чистого прибутку (збитку) від послуг мікрофінансування підприємств України

Дисперсійний аналіз					
	df	SS	MS	F	Значимість F
Регресія	3	4,4342611	1,4832511	84,35096	0,079829
Залишок	1	1752304295	1,75156209		
Всього	4	4,4517811			

Таблиця 6. Розрахунок чистого прибутку (збитку) від послуг мікрофінансування підприємств України, млн грн

Рік	Y (фактичний)	(X1)	(X2)	(X3)	Всього	Y (розрахований за рівнянням регресії)
2015	-373516,00	248754,00	1,50	161,23	248916,73	209797,75
2016	29705,00	301449,00	1,30	154,89	301605,19	252030,72
2017	168753,00	315448,00	1,30	152,60	315601,90	261495,50
2018	288305,00	350986,00	1,60	140,50	351128,10	292100,32
2019	523779,00	305017,00	1,80	133,70	305152,50	555176,24

менеджменту, маркетингу, управління фінансовими ресурсами для покращення фінансової грамотності та обізнаності населення.

Створення моделей мікрофінансування має на меті забезпечення фінансової підтримки економічно активному населенню у формі кредитів для організації підприємницької діяльності, що в свою чергу сприятиме створенню локальних ринків та збільшенню доходів громадян. Ці моделі розробляються на довгострокову перспективу в розрахунку на позитивний результат від ділової активності позичальників, які мають спеціальну професійну освіту та практичний досвід для ведення малого бізнесу [2, с. 36—40].

Для створення "української" моделі головним завданням є урегулювання фінансового сектора, збалансування фінансового забезпечення мікрофінансових структур та вдосконалення законодавчих норм та нормативів у заз-

наченій фінансовій сфері та сприяти розвитку мікрофінансових організацій.

Програми надання мікрофінансових послуг полягають у такому:

1) для мікrokредитів — сума, яку можна отримати до 3000 грн для нових клієнтів, 10000—15000 грн для постійних позичальників терміном до 1 року, відсоткова ставка залежить від умов мікrokредитної установи, яка надає цю послугу;

2) для мікрострахування — премія страхової суми коливається від 0,1 — 3%, термін дії договору становить 1 рік;

3) мікродепозити — сума, яку можна покласти на рахунок становить від 500 грн, терміном до 18 місяців [17, с. 7—8].

Українські компанії, які надають мікрофінансові послуги користуються популярністю не лише населення, а й у підприємців.

В "українській" моделі послуги з мікрофінансування мають право надавати:

— спеціалізовані інститути, що займаються виключно кредитуванням. Вони в свою чергу фінансуються за рахунок зовнішніх джерел;

— кредитні спілки (компанії з колективним членством). Вони формуються для надання фінансових послуг своїм учасникам. Джерелами коштів виступають безпосередньо вклади членів. Зазвичай такі структури не мають зовнішніх надходжень;

— кредитні сільськогосподарські кооперативи (об'єднання колективного членства). Вони працюють головним чином з фермерськими господарствами та підприємствами, що здійснюють сільськогосподарське виробництво, переробку і збут виробленої продукції, придбання техніки, новітніх технологій, будівництво та реконструкцію виробничих приміщень тощо;

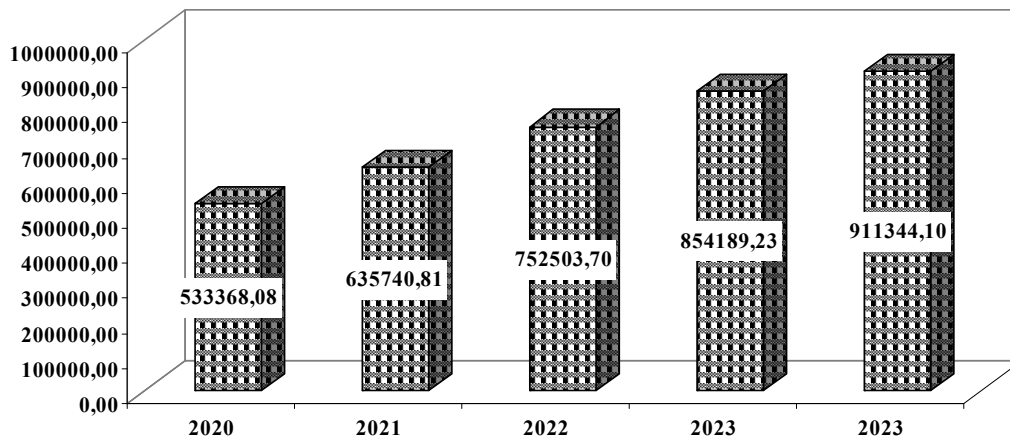

Рис. 4. Прогнозні дані чистого прибутку (збитку) малих та середніх підприємств на основі використання рівняння регресії на 2020—2024 рр., млн грн

— фонди підтримки малого бізнесу (державні та недержавні). Такі об'єднання надають послуги, не маючи ліцензії банку.

Аналіз динаміки показує, що темп приросту прибутків підприємств України за період 2015—2019 рр. становив 17,63 разів (або 494073,28 млн грн), темпи приросту мікрокредитування становлять 122,62%, мікрострахування — 120,0%.

Використання рівняння регресії дозволить виявити залежність між досліджуваними величинами:

$$Y = 106545.966 + 0.804X_1 - 2.673X_2 - 5.225X_3,$$

де Y — отримані прибутки (збитки) підприємств, млн грн;

X_1 — мікрокредитування, млн грн;

X_2 — мікрострахування, млн грн;

X_3 — мікродепозити, млн грн.

Розрахункові дані рівняння регресії та результати регресійної статистики залежності чистого прибутку від факторів наведено в таблиці 4.

Отримані показники характеризують можливість застосування зазначеної моделі для прогнозування прибутків підприємствами при використанні мікрофінансових послуг. Коефіцієнт множинної кореляції R , який становить 0,99803, свідчить про якість отриманої моделі та її високу кореляцію. Коефіцієнт детермінації R^2 становить 0,99606, що характеризує відповідність вихідних даних та регресійної моделі, оскільки його значення максимально наближається до одиниці. Стандартна помилка регресії (0,41805) показує приблизну величину прогнозування.

Дані дисперсійного аналізу регресійної моделі залежності чистого прибутку (збитку) від послуг мікрофінансування підприємств України наведено в таблиці 5.

Дисперсійний аналіз залежності чистого прибутку (збитку) та послуг мікрофінансування підприємств України підтвердив достатню закономірність перемінних, зокрема значимість F становить 0,079829, а дисперсія та F -статистика, яким характерне високе значення, віддзеркалюють варіацію залежної та незалежної змінної, що є свідченням значущості рівняння регресії.

Для підтвердження обґрунтованості моделі у таблиці 6 наведено розрахунок чистого прибутку (збитку) від послуг мікрофінансування підприємств України за даними регресійного рівняння.

Продовженням регресійного аналізу є прогнозування показників на майбутній період з використанням функцій "прогноз" статистич-

ного аналізу. Така функція є лінійною регресією, що дозволяє оцінити міру залежності між змінними, пропонуючи механізм обчислення передбачуваного значення змінної з декількох уже обчислених значень. Тобто на основі статистичної вибірки відомих значень функції $F(x)$ та аргументів x , можна спрогнозувати поведінку функції шляхом підстановки нових значень аргументів (рис. 4).

Результат прогнозного аналізу доводять, що чистий прибуток підприємств малого та середнього має тенденції до збільшення. Проведений регресійний аналіз показав, що у разі збільшення чистого прибутку на 1 млн грн, підприємець зобов'язаний збільшити використання мікрокредитів на 0,804 млн грн, зменшити залучення мікрострахових послуг на суму 2,673 млн грн та зменшити обсяг мікродепозитів на 5,225 млн грн.

Кореляційний аналіз залежності мікрофінансових послуг показав, що найбільш щільний зв'язок встановлено між середньою заробітною платою та мікрокредитуванням (0,832067). Отримання мікрокредиту для населення є вихід із складної ситуації. Тож беручи кошти в кредит, кожен громадянин повинен проаналізувати величину боргу та нарахованих відсотків, спроможність їх сплати в визначений термін.

Регресійний аналіз показав, що при використанні рівняння регресії підприємства малого та середнього бізнесу мають змогу зменшити збитки та покращити рівень отриманого чистого прибутку. Прогнозні дані свідчать про те, що темп приросту чистого прибутку збільшиться на 164,15% (або на 356167,86 млн грн) порівнюючи 2024 рік з 2020 роком.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження показали позитивний вплив на покращення фінансового становища як підприємств, так і населення.

Доведено, що для підприємств малого та середнього бізнесу залучення у фінансову діяльність мікрофінансових послуг має позитивний результат у вигляді збільшення обсягу чистого прибутку. Підтвердження цьому є проведений кореляційно-регресійний аналіз, який показав щільність зв'язку між змінними величинами, що є свідченням залежності аналізованих показників одне від одного. Також сформовано рівняння регресії, дотримання якого дозволить отримати чистий прибуток, який було спрогнозовано на період 2020—2024 рр.

Проведений кореляційний аналіз впливу мікрофінансових послуг на розмір середньої заробітної плати населення виявив щільний

зв'язок лише з послугами мікрокредитування. Це є свідченням того, що серед населення найбільшим попитом користуються мікрокредити. Підтвердженням цьому є проілюстрована структура мікрофінансових послуг по Україні. Проте дискусійним залишається питання чи дійсно основною функцією мікрофінансування є покращення рівня життя населення. Оскільки мікрофінансові організації обслуговують малозабезпечені верстви населення, даючи невелику суму позик, вимагаючи при цьому високу процентну ставку для покриття вартості послуги, пов'язана з позиною. Питання покращення рівня життя населення за рахунок використання мікрофінансових послуг потребує подальшого дослідження.

Література:

1. Абрамова М.А., Дубова С.Є., Захарова О.В. Розробка механізмів регулювання діяльності мікрофінансування та кредитної кооперації для підвищення внутрішнього інвестиційного попиту. Економіка, податки та право. 2018. № 11 (6). С. 16—25. DOI: <http://doi.org/10.26794/1999-849X-2018-11-6-16-25>
2. Александрова М.М., Довгалюк В.В. Економічні зміни та роль мікрострахування як елемента соціального захисту. Ефективна економіка. 2019. № 8. С. 36—40. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2019>
3. Вергун А.М., Матвієнко С.М. Роль та перспективи розвитку мікрокредитування у країнах, що розвиваються. Ефективна економіка. 2020. № 2. С. 16—20. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.68>
4. Волга В.О. Міжнародні моделі та технології мікрофінансування малого та середнього бізнесу. Бізнес-Інформ. Харків, 2015. № 3. С. 210—212.
5. Воронцова А.С., Шапошнікова М.В. Мікрофінансування як джерело послуг фінансової безпеки. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. Вип. 12, С. 172. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_40
6. Гриценко Л.Л. Фінансова глибина ринку в системі показників розвитку економіки країни. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Харків, 2019. № 2 (29). С. 430—439.
7. Кравченко О.О. Аналіз рівня та якості життя населення в умовах економічної та політичної нестабільності. Вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомилинського. 2019. № 17. С. 573—574. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_162
8. Красномоєць В.А. Сучасний стан справ у основному безпосередньому русі населення. Фінансовий простір. 2014. № 4 (16). С. 109—110. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_4_16
9. Лапіна Є.Н., Сацук Т.П. Методологічні підходи до оцінки надання мікрофінансових послуг у регіонах Росії. Фінанси та кредит. 2018. Т. 24, В. 6. С. 1323—1338. DOI: <https://doi.org/10.24891/fc.24.6.1323>
10. Лінне Мілграм Операціоналізація мікрофінансування: жінки та ремесла. Організація людини. 2001. № 60, С. 212—224. DOI:
11. Мослі П. Мікрофінансування та бідність в Болівії. Журнал досліджень розвитку. 2001. № 37. С. 101—132. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220380412331322061>
12. Мягких Н., Калачова Є. Присутність банків на російському ринку мікрофінансування: причини, наслідки, тенденції. Вісник КемДУ. 2017. № 1. С. 47—50.
13. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/credit/micro/>
14. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansovi-ustanovi-budut-zobovyazani-rozkrivatirovnu-vartist-mikrokreditiv>
15. Офіційний сайт Національного комітету з питань здорового регулювання ринку фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Informatsiia-pro-stan-i-rozvytok-strakhovoho-iny.html>
16. Про фінансові послуги та державне регулювання фінансових послуг: Закон України від № 27-рп/2008 від 03.12.2008. Дата оновлення: 19.03.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (дата звернення: 25.05.2021).
17. Содома Р., Черевко Х., Круп'як І., Андрусак Х., Бродська І., Шматковська Т. Регулювання кредитного ринку та перспективи стабілізації фінансового сектору України. Фінансово-кредитний дивалент: власність. 2021. № 1 (36), С. 7—8. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.vli36.227604>
18. Танклевська Н.С., Синенко О.О. Методичні підходи до формування та оцінки фінансового механізму сільськогосподарських підприємств. Agricultural and Resource Economics. 2016. Т. 2, № 2. С. 57—66. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2016_2_2_8
19. Черних С.І. Мікрофінансові організації у внутрішньої фінансово-кредитної системи: проблеми зросту. Вісник Інституту економіки Російської академії наук. 2017. № 2. С. 140—145.

20. Ширіян А.С., Ширіян Л.В. Мікрострахування нездорового населення та малого бізнесу в системі безпеки. Ефективна економіка. 2020. № 12. С. 141—150. DOI: http://re.gov.ua/re201002/re201002_141_ShirinianLV.pdf

References:

1. Abramova, M. A. Dubova, S. E. Zakharova O. V. (2018), "Development of mechanisms for regulation of microfinance and credit cooperation institutions to boost the domestic investment demand", *Ekonomika, podatky ta pravo*, 11(6), pp. 16—25. DOI: 10.26794/1999-849X-2018-11-6-16-25

2. Alexandrova, M.M. Dovgalyuk, V.V. (2019), "Economic change and the role of microinsurance as an element of social protection", *Efektivna ekonomika*, № 8, DOI: 10.32702/2307-2105-2019.8.36.

3. Chernykh, S.I. (2017), "Microfinance organizations in the internal financial and credit system: problems of growth", *Visnyk Instytutu ekonomiky Rosiys'koyi akademiyi nauk*, № 2, pp. 140—145.

4. Hrytsenko, L. L. (2019), "Financial depth of the market in the system of indicators of economic development", *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky*, № 2 (29), pp. 430—439. <https://doi.org/10.17730/humo.60.3.4jegdmbrv52tcwvd>

5. Krasnomovets', V.A. (2014), "The current state of affairs is mainly a direct movement of the population", *Finansovyy prostir*, № 4 (16), pp. 109—110. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2014_4_16.

6. Kravchenko, O.O. (2019), "Analysis of the level and quality of life of the population in conditions of economic and political instability", *Visnyk Mykolayivs'koho natsional'noho universytetu imeni V.O. Sukhomlyns'koho*, № 17, pp. 573—574. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_162.

7. Lapina, Ye.N. Satsuk, T.P. (2018), "Methodological approaches to assessing the provision of microfinance services in the regions of Russia", *Finansy ta kredyt*, T. 24, V. 6. pp. 1323—1338. DOI: <https://doi.org/10.24891/fc.24.6.1323>.

8. Linne Milhram (2001), "Operationalization of microfinance: women and crafts", *Human organization*, № 60, pp. 212—224. DOI: <https://doi.org/10.17730/humo.60.3.4jegdmbrv52tcwvd>

9. Ministry of Finance of Ukraine (2021), "Rates on microloans in MFIs of Ukraine", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/credit/micro/> (Accessed 10 June 2021).

10. Mosli, P. (2001), "Microfinance and Poverty in Bolivia", *Journal of Development Research*, № 37, pp. 101—132. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220380412331322061>

11. Myahkykh, N. Kalachova, Y. E. (2017), "The presence of banks in the Russian microfinance market: causes, consequences, trends", *Visnyk KemDU*, № 1, pp. 47—50.

12. National Bank of Ukraine (2021), "Financial institutions will be required to disclose the full cost of microloans", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansovi-ustanovi-budut-zobov'язani-rozkrivati-povnu-vartist-mikrokreditiv> (Accessed 10 June 2021).

13. National Bank of Ukraine (2021), "The volume of retail loans and deposits in banks in 2018 exceeded the pre-crisis level", available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/obsyagi-kreditiv-ta-depozitiv-naselennya-u-bankah-u-2018-rotsi-perevischili-dokrizoviy-riven> (Accessed 27 May 2021).

14. Shyriyan, A.S. Shyriyan, L.V. (2020), "Microinsurance of unhealthy population and small business in the security system", *Efektivna ekonomika*, № 12. pp. 141-150. DOI: http://re.gov.ua/re201002/re201002_141_ShirinianLV.pdf

15. Sodoma, R. Cherevko, K.H. Krup'yak, I. Andrusyak, K.H. Brods'ka, I. Shmatkovs'ka, T. (2021), "Credit market regulation and prospects for stabilization of the financial sector of Ukraine", *Finansovo-kredytyny dyvalent: vlasnist'*, № 1 (36), pp. 7—8. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.vli36.227604>

16. Tanklevs'ka, N.S. Synenko, O.O. (2016), "Methodical approaches to the formation and evaluation of the financial mechanism of agricultural enterprises", *Agricultural and Resource Economics*, № 2, pp. 57—66. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2016_2_2_8

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2008), The Law of Ukraine "On financial services and state regulation of financial services", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text> (Accessed 25 May 2021).

18. Verhun, A.M. Matviyenko, S.M. (2020), "The role and prospects of microcredit development in developing countries", *Efektivna ekonomika*, № 2, pp. 16—20. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.2.68>.

19. Volha, V.O. (2015), "International models and technologies of microfinance of small and medium business", *Biznes-Inform*, № 3, pp. 210—212.

20. Vorontsova, A.S. Shaposhnikova, M.V. (2015), "Microfinance as a source of financial security services", *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, № 12, pp. 172. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_12_40

Стаття надійшла до редакції 01.07.2021 р.

УДК 330.366:65

Т. М. Самілик,

к. е. н., доцент кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-5068-7440

М. М. Комська,

аспірант, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-4540-8320

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.41

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИЗОВИХ ЯВИЩ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

T. Samilyk,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University

M. Komska,

Postgraduate student, Dnipro State Agrarian and Economic University

BACKGROUND OF CRISES AND FEATURES AGRICULTURAL ENTERPRISES

Визначено, що усі економічні системи розвиваються в ритмі циклічної динаміки через фази зародження, появи, розвитку, зрілості, падіння (кризи) та переходу в новий стан. Найбільш складний та суперечливий період у динаміці будь-якої системи — це фаза кризи. Поняття криза має багато рівнів і трактувань. Сільське господарство, яке включене в єдину систему суспільного поділу праці, об'єктивно піддається впливу криз, притаманних економіці країни у цілому.

Встановлено, що сільське господарство має особливу природу, відмінну від інших секторів економіки. Галузь не тільки виробляє сільськогосподарську продукцію, але й забезпечує продовольчу безпеку, скорочуючи ризики, пов'язані з несподіваними подіями та можливою нестачею продовольства в майбутньому, сприяє збереженню землі й навколишнього середовища, створенню красивих ландшафтів і підтримання життя сільського населення за допомогою виробничої діяльності в гармонії з природою. Сільське господарство має галузеві особливості, що визначають специфіку кризових явищ у діяльності сільськогосподарських підприємств.

It is determined economic systems develop in the rhythm of cyclical dynamics through the phases of origin, emergence, development, maturity, decline (crisis) and transition to a new state. The most difficult and controversial period in the dynamics of any system is the crisis phase. The concept of crisis has many levels and interpretations. Agriculture, which is included in a single system of social division of labor, is objectively affected by the crises inherent in the economy as a whole.

Crisis phenomena in the agricultural economy are extreme in nature, act as a form of exacerbation of contradictions, and have an abrupt nature of development. They have two sides of influence on the economic development of the country as a whole, industry and enterprise. One of them is destructive, associated with the destruction of the formed abnormal proportions of production. The other side is health, which contributes to the technical renewal of the industry.

We believe that the crisis in the agricultural sector should be investigated using a two-tiered approach. The crisis of agricultural production at the macro level is a critical deterioration of the agro-industrial sector. The crisis at the micro level is a violation in the spheres of production, marketing, management, finance, which leads to the deterioration of financial and economic characteristics of the agricultural enterprise in the dynamics and its destruction as an economic system.

It is established that among the typical signs of the crisis of the enterprise, scientists identify the following: reduced profitability of the enterprise, credit resources are used mainly to repay interest and repay previously obtained loans, much more often there are unfavorable production situations, disrupted supply of raw materials and finished products. development of the enterprise and any adverse event can create a real threat of its bankruptcy.

The study found that agriculture has a special nature, different from other sectors of the economy. The industry not only produces agricultural products, but also ensures food security by reducing the risks associated with unexpected events and possible food shortages in the future, preserving the land and the environment, creating beautiful landscapes and sustaining the rural population through productive activities in harmony with nature. Agriculture has sectoral features that determine the specifics of the crisis in the activities of agricultural enterprises.

Ключові слова: виробництво, економічний цикл, криза, особливості сільського господарства, ринок, сільськогосподарські підприємства, соціально-економічна система.

Key words: production, economic cycle, crisis, features of agriculture, market, agricultural enterprises, socio-economic system.

ВСТУП

Історичний аналіз розвитку людського суспільства показує свідчить, що усі економічні системи розвиваються в ритмі циклічної дина-

міки через фази зародження, появи, розвитку, зрілості, падіння (кризи) та переходу в новий стан. Найбільш складний та суперечливий період у динаміці будь-якої системи — це фаза

кризи (падіння) [1]. Поняття криза має багато рівнів і трактувань. Термін "криза" походить від грецького слова "crisis", яке означає "рішення з якого-небудь питання або в сумнівній ситуації", а також "рішення конфлікту". У ХІХ ст. це поняття перейшло в економіку. "Класичне" економічне поняття кризи, що сформувалося в той час, означає "не бажану" фазу в економічній системі, що характеризується коливаннями та негативними явищами, перешкодами.

Найбільш повне уявлення про ознаки кризи дають американські вчені Н. Вінер і В. Каан, які найбільш повно описали поняття кризи: переломний пункт у розвитку зміни подій та дій; ситуація, при якій вагоме значення має невідкладність (терміновість) дій; загрожує цілям і цінностям; наслідки носять тяжкий характер для її учасників; складається з подій, які створюють нові умови для досягнення успіху; привносить невизначеність в оцінку ситуації та розробку альтернатив її подолання; знижує контроль над подіями і впливом на них; викликає стрес і страх в її учасників; наявна в учасників інформація, як правило, недостатня; викликає брак наявного в розпорядженні її учасників часу; змінює відносини між учасниками; підвищує напругу, особливо в політичних кризах [3; 6; 7].

Сучасні економісти визнають об'єктивний характер економічного циклу, а на думку П. Самуельсона, економічний цикл — спільна риса майже усіх галузей економічного життя і країн з ринковою економікою [5]. Кожен економічний цикл складається з фаз, до яких у класичному уявленні відносять кризу, депресію (застій), пожвавлення і підйом (піднесення). Більш точно відображає циклічність розвитку систем схема циклу, в якій відсутня фаза депресії, а бум (пік) змінюється рецесією (скороченням), що є характерним для незначних спадів ділової активності, а за різкими обвалами відбувається пожвавлення та процвітання; ще більш стисла модель циклу об'єднує в одну фазу підйом та процвітання [1; 2; 7; 8].

Сучасні економісти пропонують вивчати економічний цикл через аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на характер циклу, його тривалість і специфіку прояву окремих фаз. До зовнішніх факторів можуть належати об'єктивні і суб'єктивні обставини, що викликають періодичну повторюваність економічних явищ і знаходяться поза економічною системою (наприклад, відкриття великих родовищ цінних природних ресурсів (золота, урану, нафти), технологічні прориви (винаходи, інновації тощо). Дія внутрішніх чинників призводить як до підйому, так і спаду економічної активності через певні проміжки часу.

Більшість науковців вважають, що одним з найважливіших внутрішніх чинників, що породжує економічний цикл, є фізичний термін служби основного капіталу. Також до таких чинників відносять обсяг особистого споживання, інвестиційну діяльність тощо. Теорії, які пояснюють економічний цикл наявністю зовнішніх факторів, називаються екстернальними, а теорії, які розглядають економічний цикл як наслідок дії внутрішніх, властивий самій економічній системі факторів, — інтернальними [3]. Найбільш вагомий внесок у розвиток цих понять внесли такі вчені: К. Маркс, М. Кондратьєв, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, В. Мітчел, Дж. Гобсон, Дж. М. Кейнс, П. Самуельсон, Дж. Хікс, Дж. Лонг, Ф. Кідленд, Р. Кінг, Ч. Плоссер, Е. Прескотт, Е. Гансен та інші. Але, попри численні дослідження науковцями суті кризових явищ, дотепер часу немає єдиної точки зору щодо причин їх виникнення та циклічності перебігу саме в аграрній економіці.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дотепер загальна теорія циклічності не розроблена, але основними її положеннями можна назвати наступні теорії: впливу на валовий внутрішній продукт ефектів мультиплікатора та акселератора (Р. Кан, Дж. М. Кейнс, Дж. М. Кларк, П. Самуельсон, Дж. Хікс); психологічна (А. Пігу, В. Беджгот); недоспоживання (Дж. Гобсон); грошова (А. Оукен, М. Фрідмен, Хоутрі); політичного ділового циклу (Д. Макрей, У. Нісканен, У. Нордхауз, Е. Тафт); реального ділового (економічного) циклу (Дж. Лонг, Ф. Кідленд, Р. Кінг, Ч. Плоссер, Е. Прескотт, Е. Гансен, Й. Шумпетер). Більшість науковців дотримуються такої класифікації ділових циклів в економіці:

— цикли М. Кондратьєва тривалістю 40—60 років (здійснюються найважливіші технічні нововведення, відбуваються якісні зміни в економічному розвитку);

— цикли С. Кузнеця тривалістю 15—23 роки (зміни відтворювальної структури економіки, будівельному комплексі);

— цикли К. Жюгляра тривалістю 7—11 років (результат взаємодії інфляції та інвестиційних витрат);

— цикли Дж. Кітчіна тривають 3—5 років (породжуються динамікою зміни товарно-матеріальних запасів на підприємствах);

— приватні господарські цикли періодом від 1 до 12 років (визначаються коливаннями інвестиційної активності [1; 2; 4]).

Зазначені цикли пропонуємо поділити на функціональні (останні три виду) і цикли розвит-

ку, до яких відносяться великі цикли (довгі хвилі) економічної динаміки, названі ім'ям М. Кондратьєва, який довів їх існування на основі дослідження статистичних даних про розвиток економіки. Відмінність цих двох груп циклів полягає в тому, що функціональні цикли, на відміну від циклів розвитку, не стосуються принципової основи функціонування економічної системи, її структури та взаємозв'язків. М. Кондратьєв встановив приблизні межі й періодичність циклів, а подальші дослідження інших вчених дозволили підтвердити наявність циклічності зміни механізму функціонування ринкової економіки. М. Кондратьєвим були виявлені такі закономірності, які він вважав надзвичайно важливими для характеристики і розуміння великих циклів:

1. Перед початком підвищувальної хвилі кожного циклу або на її початку відбуваються значні зміни в господарському житті суспільства (техніці, технології, грошовому обігу, перерозподілі місця країн у світовій економіці).

2. Періоди підвищувальних хвиль, як правило, більш насичені великими соціальними потрясіннями в житті суспільства, ніж періоди понижувальних хвиль.

3. Знижувальні хвилі великих циклів супроводжуються тривалою депресією сільського господарства.

4. Середні цикли, що припадають на знижувальний період великого циклу, характеризуються тривалою і глибиною депресією та короткими й незначними підйомами [4].

Сільське господарство має особливу природу, відмінну від інших секторів економіки. Галузь не тільки виробляє сільськогосподарську продукцію, але й забезпечує продовольчу безпеку, скорочуючи ризики, пов'язані з несподіваними подіями та можливою нестачею продовольства в майбутньому, сприяє збереженню землі й навколишнього середовища, створенню красивих ландшафтів і підтримання життя сільського населення за допомогою виробничої діяльності в гармонії з природою. Незалежно від національної приналежності, рівня розвитку, форм власності та методів організації, сільське господарство має свої специфічні, притаманні тільки йому особливості, які істотно відрізняють його від інших галузей народногосподарського комплексу. Ці особливості найбільш значимо проявляються в умовах ринкової економіки при вільній конкуренції і недостатньому регулюванні державою процесів його розвитку.

Сільське господарство має галузеві особливості, що визначають специфіку кризових явищ в діяльності сільськогосподарських підприємств. По-перше, сільське господарство пов'язане з використанням землі як основного засобу виробництва.

Земля для ведення сільськогосподарського виробництва є обмеженим ресурсом. Для підтримки необхідного рівня родючості слід відшкодовувати не тільки використані поживні речовини ґрунту, але й відновлювати якісні показники (вміст гумусу, рівень кислотності, стан водно-повітряного режиму тощо), що потребує значних матеріально-технічних та фінансових вкладень. При цьому окупність інвестицій досить розтягнута в часі та обчислюється багатьма роками, що певною мірою стримує вкладення коштів у галузь. Щоб пом'якшити вплив цих об'єктивних факторів, земельні угіддя у всіх країнах, незалежно від форм власності, розглядаються як загальнонаціональне надбання і витрати на їх збереження відшкодовуються з державного бюджету.

По-друге, сільськогосподарське виробництво істотно відрізняється від більшості секторів економіки, воно менш ефективне в порівнянні з ними. Вкладений в нього капітал приносить менший прибуток і повертається через декілька років, на відміну від інших галузей. Тому низькодохідне сільське господарство не в змозі без зовнішньої підтримки брати участь у міжгалузевій конкуренції.

По-третє, науково-технічний прогрес в сільському господарстві впроваджується і проявляється повільніше, ніж в промисловості. Це зумовлює необхідність припливу капіталу для створення науково-технічного потенціалу, розвитку сільськогосподарської науки, сільськогосподарської освіти, поширення знань і заходів загальнокультурного характеру. Науково-технічний прогрес вимагає великих довгострокових капіталовкладень, які не під силу навіть великим приватним компаніям, тому вони повинні здійснюватися або повністю за державні кошти, або за її участі.

По-четверте, сільське господарство відрізняється консервативністю і нееластичністю реагування на умови та вимоги ринку. Це пов'язано з природною обмеженістю сільськогосподарських угідь. Збільшення поголів'я худоби, особливо маточного, пов'язано з досить тривалим для багатьох видів тварин періодом їх вирощування: для формування дійного стада з виробництва молока потрібно близько трьох років; для створення плодоносного саду потрібно більше п'яти років, виноградарників — не менше трьох тощо.

По-п'яте, в умовах нерегульованої ринкової економіки, при вільній конкуренції ціни в монополізованому секторі промисловості ростуть значно швидше, ніж в аграрному секторі, що створює диспаритет цін між вартістю сільськогосподарської продукції і вартістю ресурсів, необхідних для її виробництва.

У агропродовольчій сфері закони ринку мають певну специфіку стосовно тривалості виробничого циклу та залежать від природно-кліматичних факторів. Ринковий механізм у цій сфері економіки, на відміну від інших галузей, не в змозі швидко й гнучко усувати невідповідність між темпами зростання попиту й пропозиції, забезпечувати стан конкурентної ефективної рівноваги, яка характеризується в економічній теорії урівноваженням величин граничного доходу (ринкової рівноважної ціни) і граничних витрат виробництва. Причини такої специфіки середньострокової та довгострокової кон'юнктури пов'язані з особливостями формування попиту й пропозиції на ринку сільськогосподарської сировини і продовольства зі специфічними галузевими бар'єрами на шляху міжгалузевого перетікання ресурсів та виходу фірм з галузі.

Попит у міру насичення ринку стає менш еластичним і слабо реагує на сигнали ринку. Пропозиція (виробництво) також має слабку ступінь залежності від зміни ринкових факторів. Це багато в чому пов'язано зі специфікою такого фактора виробництва, як земля, який в умовах погіршення кон'юнктури на аграрному ринку не може бути переключений на виробництво не-сільськогосподарських видів продукції або переміщений в інші галузі під впливом механізму міжгалузевої конкуренції. Все це накладає певні особливості на процес формування механізму координації та регулювання аграрного сектора економіки. Внаслідок цього в цій сфері економіки мають місце тривалі аграрні кризи надвиробництва і затяжні періоди стійкого формування міжгалузевого диспаритету цін.

ВИСНОВОК

Отже, сільське господарство, яке включено до єдиної системи суспільного поділу праці, об'єктивно піддається впливу криз, притаманних економіці країни у цілому. Кризові явища в аграрній економіці носять екстремальний характер і виступають як форми загострення протиріч та мають стрибкоподібний характер розвитку. Вони мають дві сторони впливу на господарський розвиток країни в цілому, галузі та підприємства. Одна з них — руйнівна, пов'язана з руйнацією сформованих ненормальних пропорцій виробництва. Інша сторона — оздоровча, яка сприяє технічному оновленню галузі.

Вважаємо, що кризи в аграрній сфері необхідно досліджувати використовуючи дворівневий підхід. Криза агровиробництва на макрорівні — це критичне погіршення стану галузей АПК. Криза на мікрорівні — це порушення в сферах виробництва, маркетингу, управління, фінансів,

які призводять до погіршення фінансово-економічних характеристик розвитку сільськогосподарського підприємства в динаміці та його руйнації як економічної системи. В умовах кризи, саме сільське господарство, може бути однією з галузей, яка сприятиме початку відновлення національної економіки. Формування системи антикризового управління аграрними підприємствами сприятиме подоланню не тільки кризи АПК, але й економіки країни загалом.

Література:

1. Базилевич В.Д. Макроекономіка: підручник. — К.: Знання, 2004. — 851 с.
2. Вінченко І.І. Національна економіка: навчальний посібник. — Дніпропетровськ: "Свідлер", 2010. — 268 с.
3. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку. — К.: АДЕФ-Україна, 2009. — 392 с.
4. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики. — М.: Экономика, 1989. — 526 с.
5. Семьюelson П. А. Макроекономіка: пер. с англ. — Київ: Основи, 1995. — 544 с.
6. Туган-Барановский М.И. Избранное: периодические промышленные кризисы. История английских кризисов. — М.: Изд-во "Наука", СССРПЭН, 1997. — 574 с.
7. Хансен Э. Экономические циклы и национальный доход. — М.: Директ-Медиа, 2007. — 644 с.
8. Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Изд-во "Прогресс", 1982. — 456 с.

References:

1. Bazylevych, V.D. (2004), Makroekonomika [Macroeconomics], Znannya, Kyiv, Ukraine.
 2. Vinichenko, I.I. (2010), Natsional'na ekonomika [National economy], Svidler, Dnipro, Ukraine.
 3. Hal'chyns'kyu, A.S. (2009), Kryza i tsykly svitovoho rozvytku [Crisis and cycles of world development], ADEF-Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
 4. Kondrat'yev, N.D. (1989), Problemy ekonomicheskoy dinamiki [Problems of economic dynamics], Ekonomika, Moscow, Russia.
 5. Semyuelson, P. A. (1995), Makroekonomika [Macroeconomics], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
 6. Tugan-Baranovskiy, M.I. (1997), Izbrannoye: periodicheskiye promyshlennyye krizisy. Istoriya angliyskikh krizisov [Selected: periodic industrial crises. History of English crises], Nauka, Moscow, Russia.
 7. Khansen, E. (2007), Ekonomicheskkiye tsikly i natsional'nyy dokhod [Economic cycles and national income], Direkt-Media, Moscow, Russia.
 8. Shumpeter, Y. (1982), Teoriya ekonomicheskogo razvitiya [The theory of economic development], Progress, Moscow, Russia.
- Стаття надійшла до редакції 04.07.2021 р.

УДК 330.32

Р. Р. Юрків,
аспірант кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: 0000-0001-9016-6634

DOI: 10.32702/2306-6792.2021.13—14.45

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

R. Yurkiv,
Postgraduate student of the Department of Finance, Money Circulation and Credit,
Ivan Franko National University of Lviv

FORMATION OF FINANCIAL POTENTIAL OF INVESTMENT ACTIVITY OF SMALL ENTREPRENEURSHIP ENTITIES IN UKRAINE

У статті обґрунтовано теоретичні засади дослідження фінансового потенціалу інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва та пропозиції щодо підвищення ефективності його формування і використання в умовах національної економіки. Систематизовано наукові підходи до тлумачення фінансового потенціалу. Запропоновано авторське обґрунтування сутності фінансового потенціалу інвестиційної діяльності. Проведено аналіз формування та використання фінансового потенціалу малих підприємств в Україні. Акцентовано увагу на специфіці залучення власних і позикових джерел фінансових ресурсів суб'єктами малого бізнесу. Оцінено тенденції формування фінансових ресурсів у різних галузях національної економіки. Обґрунтовано концепцію стимулювання формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності малих підприємств в Україні, враховуючи тренди цифровізації та альтернативи розвитку малого бізнесу у глобальному діджиталізованому просторі.

The article substantiates the theoretical foundations of the research of the investment activity financial potential of small businesses and proposals for increasing the efficiency of its formation and use in the national economy. The article systematizes scientific approaches to the interpretation of financial potential. The author's substantiation of the essence of investment activity financial potential is offered. The analysis of formation and use of financial potential of small enterprises in Ukraine is carried out. Emphasis is placed on the specifics of attracting own and borrowed sources of financial resources by small businesses. The tendencies of financial resources formation in various industries of the national economy are estimated. The concept of stimulating the formation of the investment activity financial potential of small enterprises in Ukraine is substantiated, taking into account the trends of digitalization and alternatives for small business development in the global digital space. For small businesses, the orientation of regulatory institutions in Ukraine and the development of the startup industry as a basis for progress and the most efficient use of financial resources by investing in innovative technologies and startup projects are also relevant.

The formulated theoretical substantiation of the essence of the investment activity financial potential is a universal scientific basis for its research. The concept of stimulating the formation of the investment activity financial potential makes it possible to comprehensively outline the relevant public policy measures in terms of constructive actions of various institutions and the use of specific instruments of influence. Its application should contribute to the achievement of strategic goals and intensify small business. At the same time, the implementation of the formulated proposals in the long run should increase the efficiency of the use of financial potential for investment and significantly strengthen the competitiveness of small business structures in the national economy of Ukraine. The concretization of the set goals forms the basis for further scientific research in this area.

Ключові слова: фінансовий потенціал, фінансові ресурси, інвестиційна діяльність, фінансовий потенціал інвестиційної діяльності, малі підприємства.

Key words: financial potential, financial resources, investment activity, investment activity financial potential, small businesses.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні тенденції у світовій економіці та глобальні структурні перетворення, що стають неодмінними рисами економік багатьох країни

світу, зумовлюють необхідність у активізації ділових ініціатив. Цифровізація продуктів та послуг і зростання рівня конкуренції за фінансові потоки спричиняють потребу у зміцненні

фінансового стану підприємницьких структур, зокрема малого бізнесу. Це передусім неможливо без формування відповідного потенціалу інвестиційної діяльності на мікрорівні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Окремі аспекти нагромадження фінансового потенціалу та формування його інвестиційної складової були предметом наукових пошуків таких вчених: А. Білоченко, З. Варналій, В. Дем'янишин, Я. Дропа, М. Крупка, Г. Мерзликіна, Б. Мочалов, П. Олейник, С. Онишко, К. Павлюк, О. Федонін, С. Юрій, С. Шумська та ін. Проте у вітчизняній фаховій літературі недостатньо уваги приділено власне проблемі фінансового потенціалу інвестиційної діяльності малого бізнесу в Україні.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтувати теоретичні засади дослідження фінансового потенціалу інвестиційної діяльності суб'єктів малого підприємництва та пропозиції щодо підвищення ефективності його формування і використання в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розглянемо підходи у науковій літературі до тлумачення потенціалу та власне фінансового потенціалу. Так, термін "потенціал" латинського походження і тлумачиться як "сила, міць" (potentia) [9]. Економічна наука запозичила це поняття із фізики, де воно означає кількість енергії, що накопичила система і яку вона спроможна реалізувати в роботі. Однак необхідно з'ясувати сутність "потенціалу" власне у економічному його контексті.

У адміністративній системі потенціал досліджувався як сукупність накопичених ресурсів та використаних і невикористаних потенційних можливостей у сфері виробництва матеріальних благ та послуг з метою найбільш повного задоволення потреб суспільства. Потенціал було детерміновано як засоби, запаси, джерела, що є у наявності і які можуть бути мобілізовані й використані для досягнення цілей, реалізації плану, розв'язання завдання, а також, як можливості особи, суспільства, держави [11]. Тобто акцентовано уже не тільки на ресурсах, а, що важливо, і на можливостях.

Зосередимо увагу на дослідженні фінансового потенціалу підприємства. Відзначимо, що

інколи фінансовий потенціал на макрорівні розглядається у його зв'язку із економічним потенціалом як фінансово-економічний, тобто сукупність потенціалів, що забезпечує розвиток підприємства. Дискусійним є ототожнення в економічній літературі понять "фінансовий" і "податковий" потенціал. На наш погляд, вони принципово різні, зокрема фінансовий потенціал за змістовим наповненням є значно ширшим, ніж податковий.

Частина наукових пошуків учених орієнтована на вивчення потенціалу як показника оцінки підприємства і його фінансової діяльності, де фінансовий потенціал є складовою економічного поряд із такими елементами як інвестиційний, інноваційний, науково-технічний, управлінський, маркетинговий, трудовий, інфраструктурний, інформаційний та потенціал організаційної структури управління [10, с. 14—19]. У цьому контексті фінансовий потенціал тлумачиться як обсяг власних, позичених та залучених фінансових ресурсів підприємства, якими воно може розпоряджатися для забезпечення поточних і перспективних витрат суб'єкта господарювання [10, с. 16]. Такі ресурси задіяні у виробничо-господарській діяльності та фінансуванні підприємства. Сутнісно подібним до наведеного є підхід щодо тлумачення фінансового потенціалу підприємства як сукупності фінансових ресурсів, спрямованих на реалізацію і нагромадження економічного потенціалу з метою максимізації прибутку. При цьому виокремлюють:

— наявний потенціал — відображає можливість підприємства щодо досягнення цілей, тобто величину фінансових ресурсів на конкретну дату;

— прихований — активи, які не приносять вигоди у даному періоді, однак високою є ймовірність щодо одержання за їх рахунок прибутків у майбутньому.

Окремими вченими пропонується підхід, що передбачає вивчення структури потенціалу промислового підприємства, де разом із ринковою та виробничою складовою виділяють фінансовий потенціал — потенційні фінансові показники виробництва (прибутковості, ліквідності; потенційні інвестиційні можливості) [4]. Це тлумачення сутнісно порівняно вузьке, так як фінансовий потенціал зводиться до набору кількісних оціночних показників. Водночас інколи у фінансовій літературі використовують і надміру розширене тлумачення — система відносин на підприємстві з приводу досягнення максимально можливого фінансового результату [12, с. 57].

Рис. 1. Джерела формування фінансового капіталу вітчизняних підприємств

Джерело: [1, с. 98].

Отже, серед науковців немає єдності щодо визначення сутності поняття "фінансовий потенціал" на мікрорівні та практично відсутні підходи до тлумачення фінансового потенціалу інвестиційної діяльності як єдиного поняття. Зокрема, економісти розглядають "фінансовий потенціал інвестування" як здатність держави, зокрема, її економіки, господарських комплексів, галузей і підприємств здійснювати інвестиції у створення різноманітних фондів грошових коштів, включаючи централізовані і децентралізовані, і використовувати їх з метою досягнення поставлених завдань та забезпечення умов для відтворення національного господарства [5]. У цьому контексті простежується взаємозв'язок між фінансовими ресурсами і фінансовим потенціалом, при якому перші є складовою потенціалу і, фактично, основою його формування.

Відтак систематизація наукових здобутків дала підстави зробити висновок про використання по суті двох базових концепцій тлумачення економічної сутності фінансового потенціалу — кількісної та якісної. Перша передбачає розгляд потенціалу як сукупності фінансових ресурсів. При якій робиться акцент на здатності, можливості використання ресурсів. Більшість досліджень, що підтверджують і уже наведені, ґрунтуються на кількісному підході. Тому конкретизуємо підходи до тлумачення фінансових ресурсів у вітчизняній науці. На-

приклад, С. Юрій тлумачить фінансові ресурси як грошові фонди, які створюються у процесі розподілу й використання валового внутрішнього продукту за певний період часу [11, с. 28]. А, скажімо, К. Павлюк розглядає поняття детермінує як грошові нагромадження і доходи, які створюються у процесі розподілу й перерозподілу ВВП й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб [8, с. 24]. Якщо розглядати фінансові ресурси на рівні підприємств, то їх економічний зміст зводиться до розуміння, як суми власних та позикових ресурсів. Водночас у фінансових дослідженнях інколи усю сукупність фінансових ресурсів підприємства розглядають як фінансовий капітал (рис. 1).

Виокремлені на рисунку 1 джерела формування фінансового капіталу можна розглядати як джерела формування фінансових ресурсів, які становлять кількісну основу потенціалу. Фінансовий капітал як сукупність ресурсів є передумовою забезпечення фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Тобто зрозуміло, що дотримуючись ресурсної концепції, оцінити фінансовий потенціал неважко, але втрачається певна частина економічного змісту поняття, оскільки набір ресурсів не у повній мірі відображає сутність потенціалу. Навіть максимальне акумулювання ресурсів не

**Таблиця 1. Структура пасивів малих підприємств
за видами економічної діяльності у 2014—2019 рр., станом на кінець року, у %**

	Роки	Пасив			
		Власний капітал	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	Поточні зобов'язання і забезпечення	Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття
Усього	2014	20,4	20,8	58,8	0,0
	2015	18,0	19,6	62,4	0,0
	2016	7,2	14,5	78,2	0,1
	2017	10,2	20,4	69,3	0,1
	2018	13,4	19,4	67,1	0,1
	2019	19,3	14,0	66,6	0,1
Сільське, лісове та рибне господарство	2014	42,5	13,1	44,3	0,1
	2015	36,0	8,1	55,9	0,0
	2016	13,9	1,9	84,2	0,0
	2017	46,9	5,1	48,0	0,0
	2018	41,3	10,5	48,2	0,0
	2019	45,7	10,7	43,6	0,0
Промисловість	2014	12,5	21,7	65,8	0,0
	2015	0,8	23,1	76,1	0,0
	2016	3,6	21,2	75,2	0,0
	2017	0,1	23,5	76,4	0,0
	2018	x	28,6	73,5	0,0
	2019	12,3	20,7	67,0	0,0
Оптова та роздрібна торгівля	2014	0,0	13,4	86,6	0,0
	2015	x	11,8	89,4	0,0
	2016	x	8,8	92,4	0,0
	2017	0,7	14,4	84,9	0,0
	2018	5,8	13,5	80,7	0,0
	2019	8,9	9,3	81,7	0,1
Інформація та телекомунікації	2014	x	21,4	79,3	0,0
	2015	71,8	6,2	22,0	0,0
	2016	9,3	14,6	76,1	0,0
	2017	17,4	22,5	60,1	0,0
	2018	17,4	20,4	62,2	0,0
	2019	10,5	26,2	63,3	0,0
Фінансова та страхова діяльність	2014	47,3	15,5	36,9	0,3
	2015	41,5	17,6	40,4	0,5
	2016	40,8	17,1	41,1	1,0
	2017	36,3	15,1	47,6	1,0
	2018	37,4	12,3	49,2	1,1
	2019	37,1	9,6	52,3	1,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	2014	57,9	10,8	31,3	0,0
	2015	48,7	13,9	37,4	0,0
	2016	9,4	22,4	68,1	0,1
	2017	11,5	22,3	66,2	0,0
	2018	18,0	21,1	60,9	0,0
	2019	24,8	15,3	59,9	0,0

Джерело: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України.

є запорукою їх ефективного використання. Однак для проведення аналітичної оцінки у цьому контексті будемо додержуватись позиції, що фінансові ресурси є пасивом та поділятимемо їх на власні і позичені, оскільки залучені є частиною власних або позичених. Водночас не відкидаємо і якісного підходу, наголошуючи на необхідності їх поєднання.

У свою чергу згідно із Законом України "Про інвестиційну діяльність" остання — це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави (інвесторів) щодо реалізації інвестицій. Інвестиціями, відповідно до закону, вва-

жаються всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [3].

Отже, фінансові ресурси, які використовуються у інвестиційній діяльності, формують основу фінансового потенціалу такої діяльності. В економічній літературі, як уже наголошувалось, "фінансовий потенціал інвестиційної діяльності" як єдине поняття практично не зустрічається. Отже, на нашу думку, фінансовий потенціал інвестиційної діяльності підприєм-

Таблиця 2. Капітальні інвестиції малих підприємств за видами економічної діяльності у 2014–2019 рр., у млн грн

	Роки	Показники			
		Капітальні інвестиції у матеріальні активи	з них у машини і обладнання	Капітальні інвестиції у нематеріальні активи	з них у патенти, ліцензії, торгові марки й інші права та у концесії
Усього	2014	27448,9	11519,2	484,9	107,3
	2015	35222,9	18300,3	683,6	192,9
	2016	59195,6	35216,4	742,1	189,3
	2017	78925,9	48327,2	1571,8	489,5
	2018	82459,8	49460,1	1505,4	377,2
	2019	83070,8	41114,2	1366,5	372,4
Сільське, лісове та рибне господарство	2014	5845,1	4671,5	5,0	0,2
	2015	10842,2	8685,0	16,4	0,2
	2016	21976,6	19683,9	16,6	0,5
	2017	27106,9	23728,8	132,5	9,4
	2018	24535,4	20808,0	207,4	1,4
	2019	19133,2	15146,6	187,3	0,9
Промисловість	2014	3053,7	1456,0	59,8	19,4
	2015	3849,2	2220,6	161,7	20,8
	2016	6240,6	3560,2	126,0	17,5
	2017	11329,4	6040,0	355,5	58,2
	2018	16544,0	8018,5	174,2	38,7
	2019	17726,0	9244,2	319,6	214,8
Оптова та роздрібна торгівля	2014	3274,0	1954,5	53,8	23,3
	2015	3172,8	2099,8	76,0	40,4
	2016	6667,0	4091,5	140,1	42,5
	2017	7773,8	5101,2	136,6	33,6
	2018	7469,1	5079,7	162,0	40,4
	2019	5022,5	3018,6	91,1	20,9
Інформація та телекомунікації	2014	422,8	307,7	91,7	47,0
	2015	740,3	500,5	198,9	70,3
	2016	1643,3	716,1	151,3	34,6
	2017	1652,0	1226,8	590,6	224,1
	2018	1381,4	964,6	619,0	184,0
	2019	1324,7	750,5	475,5	65,0
Фінансова та страхова діяльність	2014	84,4	42,1	175,9	1,5
	2015	282,5	184,5	59,0	4,5
	2016	412,2	337,7	12,4	1,9
	2017	423,8	387,0	49,5	5,9
	2018	628,3	468,1	46,8	5,7
	2019	191,9	84,4	26,2	1,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	2014	970,4	206,8	41,2	4,7
	2015	1758,5	452,6	56,6	15,1
	2016	2143,3	636,9	154,7	68,9
	2017	3003,7	880,3	41,8	10,4
	2018	3199,9	1172,3	89,0	34,0
	2019	3533,7	706,8	49,8	19,4

Джерело: складено автором на основі інформації Державної служби статистики України.

ства можна визначити як фінансові можливості забезпечення інвестування, що визначаються обсягом власних й позикових фінансових ресурсів інвестиційного спрямування та ефективністю їх використання. Таке тлумачення можна застосовувати і щодо малих підприємств.

Відтак, дотримуючись обґрунтованих науково-теоретичних підходів, проведемо аналіз структури пасивів вітчизняних суб'єктів малого підприємництва загалом та у розрізі окремих галузей і секторів (табл. 1).

Зауважимо, що ці галузі були обрані з огляду на їх значення у створенні ВВП України, зважаючи на експортний потенціал, інно-

ваційність тощо. Відтак, як бачимо із даних таблиці 1 частка власного капіталу у структурі фінансових ресурсів малих підприємств упродовж 2014–2019 рр. коливалася від 7,2 % до 20,4%, при цьому його роль була найбільш значущою у 2014 р. та 2019 р. У свою чергу поточні зобов'язання, які головним чином пов'язані із короткотерміновими кредитами, тобто позиковими ресурсами у 2–3 рази перевищували довготермінові (в основному відображають одержання довготермінових кредитів). Частка зобов'язань, пов'язаних із необоротними активами практично не має жодного значення для малих підприємств України. На наш погляд, ви-

явлені тенденції в частині формування позикових фінансових ресурсів малого бізнесу є негативними, оскільки засвідчують проблему того, що вітчизняні підприємницькі структури не мають змоги одержувати доступні довготермінові кредити, що є усталеною практикою за кордоном. Це негативно позначається на стабільності їх функціонування й перспективах формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності зокрема.

Акцентуємо на деякі значимі для малого бізнесу тренди в розрізі галузей національної економіки. Так, якщо аналізувати дані 2019 р., то найвищою частка власного капіталу, тобто власних фінансових ресурсів, була у малих підприємств у сільському господарстві (більше 45 %) та фінансовій і страховій діяльності (понад 37 %), що загалом є достатньо очікувано з огляду на специфіку цих видів діяльності, а також зважаючи на інвестиції в очікуванні відкриття ринку землі. Водночас найменшою частка власного капіталу була у оптовій та роздрібній торгівлі, а також у сфері інформації і телекомунікацій, що також в принципі логічно, особливо зважаючи на те, що остання — це фактично ІТ-галузь України, що стрімко розвивається і суттєво залежна в частині формування фінансового потенціалу від одержаних кредитів.

Щоб зрозуміти, чи ефективно використовується фінансовий потенціал у інвестиційних цілях доцільно передусім розглянути динаміку капітальних інвестицій, здійснених малими підприємствами (табл. 2).

Аналізуючи обсяги капітальних інвестицій у матеріальні активи, то з таблиці 2 видно, що вони тенденційно зростали, скажімо у 2019 р. були понад ніж у 3 рази вищими, аніж у 2014 р., що загалом є позитивною тенденцією. Водночас вважаємо за доцільне акцентувати увагу на ключовій, на наш погляд, їх складовій, яка власне дає змогу стверджувати про розвиток малих підприємств і ефективне використання їх фінансового потенціалу у прогресивних інвестиційних цілях — інвестиції у машини і обладнання. Нами виявлено, що упродовж 2019 р. їх обсяг порівняно із 2018 р. скоротився, водночас частка була меншою 50 % у структурі інвестицій у матеріальні активи. Виявлені тенденції, безумовно, є негативними з огляду на зношеність та дефіцит інноваційного обладнання у вітчизняних бізнес-структур.

Аналізуючи капітальні інвестиції у нематеріальні активи, ми вважали за доцільне виокремити у їх структурі складову, пов'язану із інвестиціями у патенти, ліцензії, торгові марки

тощо, що теж є вагомим індикатором ефективності використання фінансового потенціалу підприємств власне у тих інвестиційних цілях, що можуть дати довгостроковий успіх малому бізнесу в Україні. Адже без оновлення виробництв та використання передових запатентованих наукових здобутків, а також купівлі ліцензій тощо, у разі, якщо неможливо самостійно започаткувати виготовлення певних товарів, у вітчизняних бізнес-структур малого типу уже априорі немає перспектив розвитку. Негативним аспектом у цьому контексті є теж незначне скорочення обсягів інвестицій на згадані цілі у 2019 р. порівняно із 2018 р. Також, наприклад, у 2019 р. частка інвестицій у патенти і ліцензії у структурі інвестування у нематеріальні активи була лише 27 %, що є достатньо низьким показником, особливо зважаючи на складнощі конкурувати із великим бізнесом та загострення конкуренції.

Щодо галузевих трендів, якщо аналізувати дані 2019 р., то виявлено, що інвестування у машини і обладнання було за обсягами найвищим у сільському господарстві — понад 15 млрд грн, а у промисловості цей показник був майже у 2 рази нижчим, що безумовно свідчить про те, що фінансовий потенціал власне промислових малих підприємств не використовується у зазначених цілях. Щодо інвестування у патенти і ліцензії, то тут безумовним лідером є промисловість, а скажімо цей же показник у сільському господарстві є критично низьким — менше 1 млрд грн у 2019 р. Позитивним фактом є те, що очевидно у малого бізнесу у сфері ІТ є розуміння необхідності використовувати власний фінансовий потенціал у цілях інвестування у купівлю авторських прав, як наслідок, обсяги таких інвестицій у 2019 р. склали 65 млрд грн, що є доволі значною сумою для малих підприємств України.

Водночас вважаємо, оцінювати використання фінансового потенціалу у інвестиційних цілях потрібно не лише кількісно, але й якісно. Це можна зробити уже на підставі позицій країни у різних інвестиційних рейтингах, як вітчизняних, так і іноземних, а також на основі інших експертних опитувань тощо, що потребує окремих наукових досліджень.

На підставі результатів проведеного аналізу пропонуємо концепцію стимулювання формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності малих підприємств (рис. 2).

Наголошуємо, що фінансовий потенціал інвестиційної діяльності характеризує лише здатність до забезпечення інвестування, однак аж ніяк не гарантує його обов'язкового

Рис. 2. Схема концепції стимулювання формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності малих підприємств в Україні

Джерело: розроблено автором.

здійснення. На останнє впливає рівень та ефективність використання такого потенціалу для відповідних цілей. Відповідно, ймовірно може бути ситуація, за якої наявний значний потенціал, який не забезпечує інвестиційних потреб в силу дії низки тих чи інших стримуючих факторів. Саме цим обґрунтовується доцільність пропонованої концепції, оскільки без державного втручання і підтримки, вважаємо неможливо оптимізувати формування потенціалу власне малих підприємств, адже їм достатньо складно конкурувати з великими бізнесом. Як видно із схеми (рис. 2) реалізацію концепції, передбачається, інституційно мають супроводжувати органи державної влади, зокрема окремо нами виділено Міністерство цифрової трансформації України. Водночас передбачено набір інструментів стимулювання, окремі з яких мають характер прямого впливу (бюджетні), а інші непрямого, через формування сприятливого інвестиційного середовища (податкові). Таке поєднання інструментів важливе з огляду на необхідність збалансованого їх використання для досягнення по-

ставлених цілей й кінцевої мети — формування і підвищення ефективності використання фінансового потенціалу інвестиційної діяльності малих підприємств.

Так, з-поміж стратегічних цілей виділено формування фінансового потенціалу на основі диверсифікації джерел, що має особливе значення для забезпечення фінансової стійкості і конкурентоспроможності. Також акцентовано на необхідності розширення фінансування за рахунок використання краудтехнологій, особливу роль у стимулюванні чого може відіграти уже згадане міністерство. Переконані, що формування власних чи позикових ресурсів за рахунок краудфандингу чи краудлендингу є суттєвою альтернативою власне для малих підприємств.

Для малого бізнесу також актуальним є орієнтація інститутів регулювання в Україні та розвиток стартап-індустрії як основи прогресу і найефективнішого використання фінансових ресурсів шляхом інвестування у інноваційні технології та стартап-проекти. Врешті, невід'ємною ціллю є підвищення ефективності використання фінансового потенціалу, адже не

просто його наявність, а лише реалізація є запорукою успіху бізнес-структур.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Сформульоване теоретичне обґрунтування сутності фінансового потенціалу інвестиційної діяльності є універсальним науковим підґрунтям для його дослідження у національній економіці України. Проведений аналіз формування і використання потенціалу за рахунок власних і позикових фінансових ресурсів дав змогу одержати аналітичне підґрунтя для розуміння існуючих проблем у цьому контексті, зокрема у галузево-секторальному розрізі.

Обґрунтована концепція стимулювання формування фінансового потенціалу інвестиційної діяльності дає змогу комплексно окреслити відповідні заходи державної політики в частині конструктивних дій різних інституцій та використання конкретних інструментів впливу. Її застосування повинно сприяти досягненню поставлених стратегічних цілей і активізувати малий бізнес. Водночас реалізація сформульованих пропозицій у довготривалій перспективі мала б спричинити підвищення ефективності використання фінансового потенціалу для інвестування і суттєво зміцнити конкурентоспроможність малих бізнес-структур у системі національної економіки України. Конкретизація поставлених цілей у свою чергу формує підґрунтя для подальших наукових пошуків у цій сфері.

Література:

- Білоченко А.М. Фінансовий капітал в Україні: особливості формування та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2018. № 3. С. 94—100.
- Дропа Я.Б. Фінансові ресурси розвитку національної економіки України: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 425 с.
- Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. № 1560 — XII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>
- Мерзликина Г.С. Оценка экономической состоятельности предприятия: монография. Харьков: ХНЕУ, 2013. 331 с.
- Олейник П.В. Формирование финансового потенциала инвестирования экономики региона. *Финансовая экономика*. 2019. № 1. С. 44—56.
- Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: ukrstat.gov.ua
- Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації України. URL: thedigital.gov.ua
- Павлюк К.В. Фінансові ресурси держави: монографія. К.: НІОС, 2002. 424 с.
- Словарь иностранных слов / [ред.-упоряд. И.А. Васюков]. К.: АСТ, 2002. 357 с.
- Федонін О.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: монографія. К.: КНЕУ, 2016. 316 с.
- Фінанси: навч. посіб. / за ред. С.І. Юрія. Тернопіль: Карт-бланш, 2012. 343 с.
- Шумська С.С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2018. № 5. С. 55—64.

References:

- Bilochenko, A.M. (2018), "Financial capital in Ukraine: features of formation and prospects of development", *Finansy Ukrainy*, vol. 3, pp. 94—100.
- Dropa, Ya.B. (2017), *Finansovi resursy rozvytku natsional'noi ekonomiky Ukrainy* [Financial resources for the development of the national economy of Ukraine], LNU imeni Ivana Franka, L'viv, Ukraine.
- Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine "About investment activity", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws> (Accessed 01 July 2021).
- Merzlykyna, H.S. (2013), *Otsenka ekonomicheskoy sostoiatel'nosti predpriyatiya* [Assessment of the economic viability of the enterprise], KhNEU, Kharkiv, Ukraine.
- Olejnyk, P.V. (2019), "Formation of the financial potential of investing in the region's economy", *Fynansovaia ekonomika*, vol. 1, pp. 44—56.
- State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 01 July 2021).
- Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2021), available at: thedigital.gov.ua (Accessed 01 July 2021).
- Pavliuk, K.V. (2002), *Finansovi resursy derzhavy* [Financial resources of the state], НІОС, Kyiv, Ukraine.
- Vasiukov, Y.A. (2002), *Slovar' ynostrannykh slov* [Dictionary of foreign words], АСТ, Kyiv, Ukraine.
- Fedonin, O.S. (2016), *Potentsial pidpriyemstva: formuvannia ta otsinka* [Enterprise potential: formation and evaluation], KNEU, Kyiv, Ukraine.
- Yurii, S.I. (2012), *Finansy* [Finance], Kart-blansh, Ternopil', Ukraine.
- Shums'ka, S.S. (2018), "Financial potential of Ukraine: methodology of definition and evaluation", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 55—64.

Стаття надійшла до редакції 04.07.2021 р.